

GYAKORLATI PEDAGÓGIA

TANÜGYI FOLYÓIRAT
FELELŐS SZERKESZTŐ

VICSAY LAJOS

állami polgári iskolai tanár

TARTALOM

Szeptember

Kenessy Béla: Itt vagy október.. — H. G.:
Liszt Ferenc. Születésének 125-ik évforduló-
jára. — Nemzeti felelősségérzés nevelése. —
Hortobágyi István: A zenei hallás. — Ünnepi
beszédek október 6-ra. Köhalmi Julia. — Kenes-
sy Béla: Október 6. (Vers.) — Zivuska Andor:
Arad magyar marad. (Vers.) — Szomoru Ár-
pád: Október hatodikára. (Vers.) — Harsányi
László: Lesz még egyszer ünnep a világon!
(Versesjáték.) — Tanítások. Készítsünk aszt-
alt! A mocsárvilág lakói. Számolás és mérés.
Olvasmánytárgyalás. Bevezetés a térképolva-
sásba. — Mesedélután. Akik életüket adták a
hazáért. Széchi Dezső. Gyökössy Endre: Dal az
őszirózsról. (Vers.) Nagy Lajos és Szereday.
Baja Mihály: A koldus honvéd. (Vers.) Aki a
zászlóért halt meg. Arad. (Vers.) A hős trom-
bitás. Kosáryné Réz Lola: A kis hős Ilonka.
(Vers.) — Ismeretterjesztő előadás. — A gáz-
lövészet. — Gyakorlati fogások és eljárások.
Ne kívánjuk egész mondatban való feleletet!
— Szerkesztői üzenetek.

1936

KIADÓHIVATAL:

Szeged,

Kálvária ucca 5.

Szerkesztőség : Madách ucca 17.

Előfizetési ára egész évre 6 pengő

1936. szeptember 20.

GYAKORLATI PEDAGÓGIA

T A N Ü G Y I F O L Y Ó I R A T

Kiadóhivatal: Szeged, Kálvária-u. 5. Szerkesztőség: Madách-u. 17

Itt vagy október...

*Itt vagy október, ezer szinekkel
Szövött ruhádban, örök magad.
Aztán csak egyszer bünbánatképen,
Lepled a törzsek alatt marad.*

*Hozzánk is eljössz. Hiába pompád!
Emléket hozol o n n a n nekünk...
Ajkunkról száll a sirató gyászdal
S Istenhez fordul árva fejünk.*

*Te láttad: ott, az aradi sáncon
Zsarnok kaszája hogyan arat...
Te láttad: a rettenthetetlen
Hősöket ott, a bitók alatt...*

*Október, itt a levelek szélét
Sárgára festi csókokod, a dér.
Amott lenn, az aradi tájon
A z o k n a k szívéből kiömlő vér...*

*Azóta!... szeled temetőn szárnyal,
— Trianon ásta meg az új sirt. —
Ne engedd susogó szelednek, hogy
Aradi rögnék vigye a hirt...*

*Ne mondja el, hogy Árpád országán
Idegen arca felénk nevet,
Ne mondja el, hogy anyánk szavával
Istent dicsérni — titkon lehet...*

*De ha már ajka kinyílik mégis,
Sugja a hantnak, v á r u n k, v a g y u n k...
Sugja meg, hogy mit lát felírva a
Temetőkapun: ... F e l t á m a d u n k!*

Kenessy Béla.

LISZT FERENC

Születésének 125-ik évfordulójára.

Október 11-én lesz százhuszonöt éve, hogy napvilágot látott Liszt Ferenc, minden idők egyik legnagyobb magyar zeneköltője. Mikor legsötétebb volt fölöttünk az éjtszaka, a szabadságharc leverése után, akkor ragyogott fel a magyar égen Liszt Ferenc lángelméje, hogy mint egy hatalmas üstökös, beragyogja a világot s nemzetére, a leigázott, rabságba vetett magyarságra irányítsa annak figyelmét.

Magyarságát sokáig kétségbevonták. Magukénak mondták a németek és franciák, mert közöttük élt. A római pápa zeneköltőjének nevezte, mire az olaszok tekintették sajátjuknak. És egy félszázaddal halála után felsóhajt a magyar föld: „Az én szülöttem ő!”

Egy századdal ezelőtt nem volt még nálunk olyan zenei élet, amely megértette volna Liszt Ferenc nagyságát, hiszen a másfélszázados török uralom alatt műveltségben is elsovadt magyarság akkor még elsősorban szabadságáért küzdött, mint minden műveltség és élet alapjáért. Így került el tőlünk Liszt Ferenc is annyi más magyar lángósszal nyugatra, a műveltebb, békésebb életet élő népek közé. Hazájától távol élt, Európa legkülönbözőbb országaiban. Mindenütt otthonosan érezte magát, de seholse nőtt bele a környezet talajába. Megőrizve származása méltóságát, Ő volt az előkelő idegen, aki mindenkit megértett, de aki megfektethetlen maradt legmeghittebb hivei előtt is. Neki azt a szerepet szánta a Teremtő, hogy korának legkifejezőbb képviselője, szószólója legyen, mint a zeneművészet világpolgára; alakja nőjön Európa fölé és mint pazarló magyar: szétosztogassa mindenét, megajándékozva egész Európát!

A világ legnagyobb muzsikusa, Beethoven után alighanem zsákutcába rekedt volna a zeneművészet, ha nem talál kivezető utakra Liszt Ferenc. S az új kor leghatalmasabb zenei titánja, a német Wagner Richard is az ő ösztönzésére írja meg remekműveit. De egész mai zeneművészetünk sem képzelhető el az ő öröksége nélkül. Dicsőségének fénycsóvája Magyarországra hullott, de honfitársai akkor még nem tartották igazán magyarnak. Szemére vetették, hogy még hazája nyelvét sem beszéli. De éppugy idegennek érezték Németországban és francia földön is.

A fényképek és festmények tömege maradt reánk róla. Egyik legsikerültebb, ötven év körüli portréján zongora előtt ül, fehér szálakkal dus hajában, abbéruhában. Egyik lába a pedálon, mintha szárny volna, lebegve ég és föld között, a másikra szilárdan, nyugodtan támaszkodik. Kabátja a földet sepri. Kinyújtott két keze a billentyűkön. Kottalap előtt, de nem nézi. Szemei messze merengenek. Nem földi dolgokra gondol. Égi hirt fog föl Mozarthra

emlékeztető, fénylő homloka. Egyenes, finom metszésű orra, a legtisztább gondolatokat és érzéseket sugallja. Megviselt arcán a magányosság és szomorúság ráncai huzódnak. Keskeny, megtört vonalú ajka egy csodálatos élet, egy rendkívüli ember lelkipilágának titkát őrzi. Félig zárt, félig nyitott kémablak, amelyből megleshetjük, talán legbizonyosabban megismerjük Liszt Ferencet.

Ki volt Liszt Ferenc?

Ő maga sem tudta magáról mindig. Csak érezte, hogy az isteni gondviselés terheket rakott a vállára s egyes-egyedül neki kellett azokat viselnie. Néha összeroskadtt ő is sulya alatt és kétségek fogták el. A XIX. század meddő, hitetlen anyagiassága: életutjának a kálváriája, amelyet végig kellett szenvednie.

Három főműve — a *h-moll szonáta*, a *Faust-szimfónia* és a *Krisztus-oratórium* — önarckép. Csodálatos élete áramlik ezekben a művekben. Itt, a csúcson, egy emberi és művészi élet legmagasabb kilátóján, harmóniába olvadnak a látszólagos ellenmondások, a szétfolyó, egyenetlen és egymást keresztező életutak találkoznak a nagy célnál. Liszt Ferenc már gyermekkorában érezte hivatását, mint művész, amikor a zongorája fölött függő Beethoven-képre mutatva, azt mondta atyjának: „*Ez akarok lenni!*“ De ugyanilyen erővel érezte azt is, még serdülő korában, hogy Isten hívja és mint az Egyház szolgája, töltheti be igazán élethivatását. Kortársai ezt a kettős hangot nem értették és nem értékelték. Egy káprázatos világművész hóbortjait látták benne, az alkotó ihlet hiányának magyarázták, az utolérhetetlen előadóművész furcsa rögeszméjének tartották.

Az élete delén lévő Liszt Ferenc minden kétséget kizáróan bebizonyította, hogy mint teremtmény lánghelme, a legnagyobbak között foglal helyet. De az ő élethivatása nem merült ki abban, hogy remekművekkel boldogítsa a világot. Reformátor volt. Wittgenstein hercegének írja, hogy a rendeltetése: minden művével újat alkosson. Szerzeményeinek óriási tömege — még a legjelentéktlenebbnek látszó is — ennek a megváltó új hangnak a hordozója. Elégge nem ismert művei meglepetéseket tartogatnak még a jövő zenészei számára is. Ez az új hang, minden leírt zenei gondolatának megelevenítő ereje: nem csupán a technikai forma fejlesztésének, hanem a *hitnek* is forrása. Ez a kimerithetetlen forrás Liszt Ferenc legtecsesebb ajándéka.

Fényesóvás virtuóz-pályája úgy hatott a megbabonázott világra, mint káprázat. Ez a káprázat élő valósággá lett és mint csoda hatott. Liszt Ferenc eszköze lett e száguldásnak, de homályosan érezte, hogy missziót tölt be a zongora előtt: felvillanyozva hallgatóságát és a lényéből sugárzó hitével égi szárnyat lebegtet, amely után mohón kapkodnak az emberek. *Másokért élni, másokért küzdeni, másokért áldozatot hozni* — ez volt életének célja s valóban minden cselekedetével ezt igazolta. Az ifjú üstökös előbb játékával, egyéni varázsával lobbantotta lángra korát, hogy

azután virtuóz-pályájával felhagyva, az alkotómunkának szentelje erejét s még jobban elmélyítse ezt, amit mint a zongora titánja megkezdett. *Mindenét odaadta embertársainak.* Nem kérdezte, méltó-e a meghallgatásra, adakozásra, mindenkinek, aki kért, válogatás nélkül, teli marokkal szórta, ami keze ügyébe akadt. Tanácsokkal, anyagi segítséggel, ihletéssel, bátoritással és hittel halmozta el kortársait. Vetett, fáradhatatlanul, anélkül, hogy aratásra gondolt volna. Anélkül, hogy munkájának gyümölcsét akarta volna élvezni. Zsenijét nem a maga számára tartogatta. Hagyta, hogy szikrákat szórjon pazarolva szét, mások fényt és meleget csiholjanak belőle. Nem gyújtotta fel vele saját magát, hogy mint egyetlen lángolás beragyogja korát. „Napjaim legnagyobb részét — jegyezte meg egyszer nem is annyira panaszképpen, — nem a magam dolgára fordítom, sokszor haszontalan kis semmiségekkel kell bibelődnöm.“

Mérhetetlen önzetlenségét kortársai gyengéségnak, gyarlóságnak tartották. Ma már tudjuk, hogy Liszt Ferenc minden tetteiben a *szeretet* lámpása égett, sohasem azt cselekedte, amire vágyott, amit mint művész és ember elérhetett volna. Hálátlan feladatot kapott osztályrészül. Kifelé csillogott, világosságot árasztott, kifelé hódított, melegített — nem egy zsenit hívott életre műveivel, — befelé azonban kietlen sötétség, a magány virrasztása várt reá. Kifelé erősnek mutatta magát, mert erősnek kellett lennie, hogy megálljanak a lábukon és járni tudjanak azok, akik reászorultak...

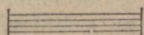
Jelképi, csodálatos, égi jellel fénylő az élete...

A mesebeli gazdag, aki elajándékozta mindenét s amikor kifosztották, kiforgatták vagyonából, kitaszítva, elhagyottan, szegényen, magára maradt. Liszt Ferenc azonban élete végén, fehér hajjal fején érzi, — amikor már semmije sem maradt, — hogy gazdag és erős, mert vele az *Isten!* Most lehetett csak egészen a magáé, mert elszakadt tőle a világ. Ha végignézett hosszú, változatos, szenvedésekkel kikövezett életutján, megérthette, hogy *ez* az élet éppen, mert nem a maga dicsőségét szolgálta, nagyobb kincse az emberiségnek, mint a legszebb művének: mert el nem apadó, élő forrás.

Nagysága és jelentősége az idő távlatában, mint a távolodó fény árnyéka, egyre nő. Ma sem látjuk tisztán, minden hatásában nem tudjuk követni példáját. Egy asszony, aki nagyon szerette, az érzés látnoki erejével azt mondta róla, hogy lángeszének látóhatárát csak a késő nemzedékek fogják áttekinteni. Mindent tudott, mindent érzett és mindent birt kifejezni. Ha ma élne, minden művészetnél és költészetnél magasabbrendűt példázhatna lángeszével. De mert hid volt, átmenet, szívében a kereszt tövisével a végtelen felé: féluton tétozva Istén és ember között. Művészetével szolgálta az embert és hitével az Istent. Ma már érezzük az igazságot: *híven szolgálta az Isten Fiát.*

A szent szimbólumok nemcsak életét irányították, hanem belejátszottak műalkotásaiba is. E-f-c, ez a hármas hangcsoport jelképezte az ő számára a zene nyelvén a keresztet s ezzel a szimbólikus motivummal szőtte át meg át műveit és nem is csupán egyházi szerzeményeit. A „Hunok csatája“ és a „Dante-szimfónia“ zárókórusában vissza-visszatér ez a motívum. Liszt hitt az anyagban, amellyel dolgozott és a jelképek, amelyek minden gondolatának irányt szabtak, érzése szerint szellemivé hasonlították az anyagot. A jelképeket lelki mankónak használta, amelyekre támaszkodott, hogy korának sánta hitével járhasson. Ezekkel a jelképekkel aranykőbe burkolta az életét, hogy hű lehessen önmagához és vállalt feladatához.

Liszt Ferenc alázatossága, szerénysége, töretlen és tiszta hite, képzelőerejének fejedelmi gazdagsága és váteszi elhivatottsága: megdöbbenően emlékeztet Dürer Albrechtre, a másik magyar eredetű művészre. A h-moll szonáta Dürernek a nürnbergi képtárban függő önarcképét idézi, melynek vallásos áhitatát csak szellemi tisztasága s fensége mulja felül. Korunkban, midőn az újból befelé mélyedő lélek széttöri láncait, sokszorosan példa, eszmény és igazolás Liszt Ferenc emberi és művészi nagysága. (H. G.)



A nemzeti felelősségérzés nevelése

Soha talán nem volt időszerűbb, mint ma a nemzeti felelősségről beszélni, amikor úgy érezzük, eresztékeiben inog körülötünk a keresztény kultúra és annak egyik legfőbb pillére: a nemzeti eszme. Soha olyan ellenségei nem voltak még, mint ma, amikor a bolsevizmus és ennek fullajtárjai izentek hadat mindannak, ami keresztény és nemzeti.

Magával az érdeklődéssel azonban nem érhetjük be, mert az igen könnyes elmosódó érzelem maradhat, sőt talán csak csupa kíváncsiság. Egészen más természetű érdeklődés pl. annak az érdeklődése, aki pusztán az újdonságra vágyva lesi a lapok híreit, amelyeket a spanyolországi eseményekről hoznak és a maga kényelmes lakásában nyugodtan tud azután derűlten szórakozni, vagy annak az érdeklődése, aki minden hírnek a nemzetre való hatását mérlegeli és bár neki talán nincsen semmi veszíteni valója, mégis úgy átérzi az eseményeket, mintha azokban maga is részes volna. De még ez az együttérzés sem a legfőbb eredménye az érdeklődésnek. Az érdeklődésnek nem alkalmi jellegűnek kell lennie, hanem állandónak és cselekvésnek kell belőle fakadnia. Az iskola erkölcsi nevelésének ez a célja.

Amint a nevelő átgondolt munkával a magaslat felé halad, a

tanuló is fokozatosan tisztábban-tisztábban látja a nemzetnek az egyes emberekkel, másfelől a többi nemzetekkel való viszonyát. A személyek sorsának a nemzetével s a nemzet sorsának az egyén értékével való kapcsolatát fölismerve, kialakul benne a *nemzetért való felelősség érzete is*.

Ez a *nemzeti felelősségérzés* azt a lelki állapotot jelöli meg, amelyben az ember szándékainak várható következéseit abból a szempontból tekinti: mi háramlik azokból másokra, a nemzetre. Aki ehhez a gondolathoz hozzászokott, abban az természetes alap-gondolatként érvényesülni fog mindig, állandó szint, erkölcsi komolyságot, mélyebb értéket ad minden cselekedetének, mert határozott irányúvá teszi. Ha valaki minden cselekedetének a közre való közvetlen, vagy közvetett jelentőségét megérzi, akkor nem tud töltő felületessé lenni, sem könnyelmű. Az bizonyos, hogy ezzel sok nehéz perce is támad, mert elevenebbé válik benne az *önbírálat*. Az ilyen embert aztán nem is veszi körül valami sok barát, mert ha talán szóval nem is tenné, magatartása és cselekvése módja környezetét is mindig a magasabb érdekekre, a nemzet iránt való felelősségre figyelmezteti. S ez nem kellemes, csak az olyannak, aki nem érzi magában fogyatékoságnak a jó akaratot. A felelősségérzetnek éppen az ad nagy, gyakorlati fontosságot, hogy az önbírálatot elevenebbé teszi s azt a környezetben is felébreszti.

E hatásnak pedig különösen addig van nagy jelentősége, míg az ember jelleme fejlődésben, kialakulóban van. Ezért kell mindenféle nevelésnek a nemzeti felelősségérzés kifejlődését segitenie. Ez a követelmény, mint polgári kötelességek ismertetése eddig is előttünk állott. Szükséges azonban, hogy most más világításban nézzük és a kötelesség fogalmában ne a külső parancsnak, hanem a belsőnek való engedelmeskedését lássuk. Ahogyan a kötelességről rendesen beszélni szoktak, abban mindig az domborodik ki, ami kellemetlen: ezt kell tenni, azt nem szabad! Így az ember könnyen arra a gondolatra jut, hogy megkerülje azt, s ne teljesítse. Csak az nevel okosan, aki a törvénynek, rendelkezésnek nem a tételit, hanem a *szellemét* igyekszik megismertetni, aki tehát nemcsak ismereti anyagot közöl, hanem a gondolkozásnak akar irányt adni, a kötelesség teljesítését benső szükségképpeniséggé igyekszik tenni. Az a kötelesség a legsúlyosabb erejű, amely belülről származik, amit magam ismertem fel kötelességemnek. Csak az ilyennek van igazán erkölcsi értéke és ebből fakad cselekvés akkor is, ha nincs a sarkunkban ellenőrzés. A nemzet nem elégedhetik meg a külső hatalommal kikényszerített kötelességteljesítéssel, hanem arra kell nevelni a magyar ifjúságot, hogy az életnek minden helyzetében kiki érezze meg: mire van a nemzetnek szüksége, mi van a nemzet érdekében? Az ilyen nevelésnél azonban ne a ridegen hangzó kötelességről beszéljünk sokat, hanem azt valósítsuk meg, ami ennek alapja: a felelősségérzést.

Ez a munka is korán kezdődve jut jó eredményhez, mint bár-

mely részlete a nevelésnek. A felelősségérzés fejlődése az erkölcsi-ség kifejlődését jelenti, tehát már a legkisebb csirákat is fel kell használni az érdekében. S ez a fejlődés csak fokozatosan történhetik, ezért a nevelés különböző szerveinek egymás kezére kell dolgozniok ebben is. Valahányszor a kisgyermek a cselekvésének bármilyen eredményét látja, újabb, meg újabb indítást kapott arra, hogy a következő alkalommal ezt az eredményt előre meggondolja. A cselekvésből eredő, azzal együttjáró jutalom és bűnhődés mind arra szolgál, hogy a gyermeket természetes önzésből előrelátóvá nevelje. Az így megindult alakulást a szülőknek, tanítónak egy-egy szava — „te vagy az oka“, vagy „magad kerested“, „látod, nem hallgattál rám“ stb. — irányítja s a netalán bekövetkezett kárt a gyermeknek kell helyrehoznia, vagy azt látja, hogy milyen nehezen tudja azt helyrehozni apja, vagy az édesanyja, nevelője, tanítója: mindebből egy-egy erősítő támaszték lehet a lelkében.

Az iskolának rengeteg alkalma van a felelősségérzés fejlesztésére. Ha valaki csinál valamit, az egész osztályra háramlik belőle öröm, vagy szomorúság, sőt még ha ez nem is következne be, a tanítónak kell ezt éreztetni szándékosan, hogy akik együtt élnek, azoknak magatartása a többiekre is kihat. Különösen akkor látják ezt meg a tanulók, ha egyik társuk miatt az egésznek szenvednie kell. A nevelés eszközei sokszor kétélűek is: itt is nagy óvatosság kell tehát. De ha pl. kiadjuk a figyelmeztetést, hogy futás után nem szabad inni s valamelyik mégis megteszi egy óvatlan pillanatban, erre a vizet az egész osztály számára hozzáférhetetlenné tesszük s akinek csakugyan kellene, az is nehezen juthat hozzá, vagy ha az egyik osztály efféle hibájából a másikra is jut valami következmény: az ilyen alkalmak mind igen jók arra, hogy a részek cselekvésének az egészre való kihatását érzékeltessék és így a meggondolás is megindítsák. A család szempontja is sűrűn előkerülhet: a családot (a szülőt) sokszor ítélik meg gyermekéről (tisztaság, szorgalom, rendesség stb.) s van eset bőven, hogy rosszat gondolnak róluk, pedig csak a gyermek hibás, ezt sohase mulasszuk el éppen a családért való felelősségérzés szempontjából is felemlíteni. De szóba hozhatjuk a falu, vagy község becsületét is. Mindezeket természetesen óvatosan, mert nem a versengést akarjuk felkelteni, hanem a cselekedetnek állandó ellenőrzését igyekszünk fokozatosan kifejleszteni és megerősíteni.

Bő alkalmat adott az elmúlt világháború, vagy akár az idén lezajlott berlini olimpiai játék is, mennyire azonosítjuk egyesek cselekedetét az egész nemzetével. A háboruban pl. az idegenben harcoló székely bakák nem maguknak, hanem a székelységnek szereztek hírnevet, az olimpiai játékokon szereplő japán uszók a „sárga fajt“ jelentették, a magyar bajnokok a magyar nemzet dicsőségei lettek. A külföldön járó emberekről egész fajtájukat ítéli meg. Nyilvánvaló, hogy ezen az úton a közért, a nemzetért való felelősség érzése csak megindulást jelent, amit folytonosan

és minden oldalról táplálnunk kell. Minden tanítónak minden cselekedete erre intsen, mindig ezen legyen a szemünk. Ezen is, mint annyi mindenben! Amint a felelősségérzés köre tágul, a szűkebb körök jelentősége is megnő, más jellegűvé válik. A kis gyermek pénzét ne pazarolja, az ifju takarékos, mert „gyűjteni“ akar s ezt a törekvést majd a község pénzével bánva is érvényesíti, egyre jobban megértve, hogy az állam vagyonának hol van a forrása. Ezt a kialakulási folyamatot értelmi és érzelmi irányban a népiskola vezeti, a nép legnagyobb részében egyedül. Városokban, nagyobb községekben tovább adja eredményeit a magasabb fokú iskoláknak, de legtöbbször maga van és ehhez kell szabnia munkáját is.

Az a gondolat legyen irányító, hogy lehetőleg minden emberben meg kell indítani a kívülről eredő kötelességnek belsővé alakulását: a közért való felelősségérzés kifejlődését. E törekvésben komoly figyelmeztetés a lélektannak az a megállapítása, hogy a felelősségérzés csak a szabadság érzéséből nőhet ki. Akinek minden lépését megszabják, annak nem kell, de nem is lehet azok célját, hatását előre elgondolni; nem is szeretik, ha elgondolja, mert akkor mást találhat jónak s nem azt teszi, amit kötelességül eléje irtak. Ez azonban nem nevelés, hanem idomítás volna. A gyermeknek kell a felelősségérzés kifejlesztését kezdeni azzal, hogy a maga apró-cseprő dolgaiban — amiben csak lehet, mindenben — személyes munkává tesszük a foglalkozását. Nem kötjük meg olyasmiben, amiben maga is választhat, de szeszélyesen sem engedjük ingadozni akkor, ha a jót csak egyirányban lehet elvégezni. Így kell ezt végiggondolnunk a nevelés egész folyamán, a felnőtt ember életében is.

A népiskola a 6—12 évig gondjaira bízott gyermekekben igen jól megalapozhatja a nemzeti felelősség érzését. Példa sok van erre. De viszont arra is akad, hogy ez az érzés tudatos vezetése nélkül nem fejlődik ki, csak véletlenül, személyes belső tulajdonságok hatására. Ez pedig nem biztosíték. Mai helyzetünk arra kényszeríti mindnyájunk gondolkozását, hogy minél többfelől nézve igyekezzünk a magunk személyes munkájával helyezni el az emberek, egész népünk lelkében a közös munkára való készség, a felemelkedés alapjait. A rossz sorsban is jó reményre van szükségünk. Kivált nekünk, akik a jövő nemzedéket neveljük. A mi arcunkról olvassa le a gyermek, a környezete azt, amiből az ő érzelmei táplálkoznak. A nemzet jövő lelki ereje a mi munkánkon épül föl. Ezért szükséges a felelősség érzésének nemzeti értékéről és szükségességéről sokat, minél többet beszélni — és cselekedni az érdekében.

A zenei hallás

A jó zenei előadás feltételezi a jó zenei hallást. Zenei halláson oly összetett fogalmat értünk, amely három tényezőből áll: 1. a ritmikus, 2. a melodikus és 3. harmonikus hallásból.

Jó ritmikus hallása van annak, aki a hangsúlyos és hangsúlytalan, hosszú és rövid hangok váltakozását bensőleg biztosan érzi és azokat pontosan reprodukálni tudja. Akí zene- vagy énekszóra hibátlanul menetel, vagy táncol, arról még nem állapíthatjuk határozottan, hogy jó ritmikus hallása van; legfeljebb azt, hogy jó az ütemérzéke. A kettő között feltétlenül különbséget kell tennünk. Az ütem csak kerete a ritmikus alakok — mondhatni végtelen — változatainak.

Melodikus hallása van annak, aki egyrészt a hallott dallam tiszta intonálását határozottan érzi, illetve annak ilyenmü hibáit észreveszi; másrészt a hallott dallamot reprodukálni, utánaénekelni képes. Itt meg kell jegyeznünk azt, hogy az ugynevezett „botfülűek”-nél nem mindig a fülben van a hiba, hanem abban, hogy kellő gyakorlat híján nem képesek pontosan a kívánt hangot intonálni. Ők bensőleg egész tisztán hallják a hangokat; érzik, hogy mit kellene énekelniök, de a közvetlen hangadó szerveik — a gége és a szájüreg — nincsenek begyakorolva a bensőleg tisztán hallott hangok pontos közlésére. Még a gyakorlott énekes is megfigyelheti önmagán, hogy néha pillanatnyi zavar áll be a hangadó szervek működésében, ami abban nyilvánul meg, hogy nem képes a bensőleg hallott hangot azonnal kivetíteni. És érdekes, hogy legtöbbszörre nem nüanszbeli eltérések mutatkoznak, hanem igen nagy — négy-öt hang, sőt egy egész oktáv — különbséget tapasztalunk. A gyakorlott énekes ilyen esetben csakhamar javítani tudja tévedését, de a kezdő sokszor percekig nem képes megfogni a kívánt hangot. Akik gyermekkoruktól kezdve rendszeresen énekelnek, azok szinte öntudatlanul, teljesen a hangadó szervekre bízva, hibátlanul végzik az intonálás igen fontos műveletét. A benső érzés és a hangot létrehozó szervek mozgató-szabályozó izmai között az állandó gyakorlás folytán olyan összhang létesült, amely játszva győzi le az intonálás nehézségeit. És ez nemcsak a hangot létrehozó szervekkel van így, hanem az emberi test egyéb részeivel is, tehát azokkal, amelyek működéséhez izommunka szükséges. Az emberi testrészek mozgatása három összetevőből ered. Az első az inger, amely mozgás szükségességét váltja ki; a második az idegközpont parancsa és a harmadik a tulajdonképpeni mozgás, amikor a testrész tényleg megmozdul. Hogy a legegyszerűbb mozdulatok pontos kivitele is a gyakorlaton alapul, annak bizonyításául figyeljük meg a csecsemőt, a minden gyakorlatától mentes embert. Nyujtsunk feléje valamilyen kedves tárgyat: utánanyul, de előbb egészen más irányba lendül a keze. Vagy figyeljük meg, amikor valami édességet adunk kezébe. Nem talál rá a szájára. Előbb a szája körül, sokszor még távolabb keresgél és csak azután sikerül begyömöszölnie az ennivalót. Mit bizonyít ez? Azt, hogy az emberi test pontos izommunkájához, tehát ahhoz, hogy a bensőleg érzett

és az értelem által elhatározott mozgást fizikailag megvalósíthatassuk: gyakorlat, sokszor hosszú gyakorlás szükséges. Miután az énekhang úgy keletkezik, hogy a gége izmai a hangszalagokat bizonyos mértékben megfeszítik, a száj és a nyelv izmai ezeket a szerveket a kellő formára állítják be s végül a tüdő bizonyos levegőmennyiséget fújtat a légcsövön át a hangszalagokra: — fenti fejtegetésünk nem volt érdektelen.

A hamis intonálásának főoka az, hogy a gyakorlat részben, vagy teljesen hiányzik. A hamis hangindítású énekeseket két csoportba sorozhatjuk. Az egyik az intonáció pillanatában már tudja, hogy nem az a hang jön ki a száján, amit indítani kívánt; a másik azonban meg van győződve arról, hogy az általa énekelt hang pontosan az, amire éppen szükség van. Az első típus feltétlenül fejlődésképes, csupán idő kérdése az, hogy melodikus hallása kifejlődjék; a másik típus azonban kevés reménnyel bíztat.

A zenei hallás harmadik tényezője a harmonikus hallás. Értjük rajta azt a képességet, amellyel különböző magasságu hangoknak egyidejű megszólalásában az összhangi együtvértartozást megérezzük, illetve rosszulhangzás esetén ilyennemű hibáit felismerjük. Rosszulhangzáson itt nem a disszonanciát kell értenünk — igen sokan nincsenek tisztában a disszonancia és rosszulhangzás közötti különbséggel! —, hanem a hangközt, vagy hangzatot alkotó hangok egyenkénti hamis intonációjának eredményét.

Az énekkari pontos intonációnál döntőfontosságú szerepe van a harmonikus hallásnak, mert főleg ezen alapszik a karéneklés összhangi tisztasága. A jó énekes amellet, hogy teljes pontossággal énekei a szólamát, állandóan ellenőrzi annak a többi szólammal alkotott összhangi tisztaságát is. Ez legtöbbszörre öntudatlan munka, de hogy így van, azt semmi sem bizonyítja jobban, mint az énekkaroknak oly sokszor előforduló de- és disztonáló hajlama, helyesebben annak következménye. Ha valamely szólam esni, vagy emelkedni kezd, a többi szólam azonnal átveszi ezt a helyzetváltozást és a kórus tiszta összhanggal megy tovább. Ha az összhang felborul, az csaknem százszázalékig a harmonikus hallás hiányának tudható be.

Amikor zenei hallásról beszélünk, még a következőket kell leszögeznünk.

A zeneművészet serdülő korában, annak művelői minden időkre szóló normákat állítottak fel és az attól eltérőket száműzni kívánták a Muzsika szentélyéből. Ma már tudjuk, hogy a zeneművészetnek, mint általában a művészeteknek, nincsenek örök időkre szóló, köbevésett törvényei. A zeneművészet anyaga, a hang, úgy ritmikailag, mint melodikailag, mint harmonikailag állandó változáson megy keresztül. Ez a változás nem egy lassu, észrevétlen módosulás, hanem a legtöbb esetben forradalmi ujtás eredménye. Ezeknek a fordulópontoknak korszakát nevezzük klasszikusnak, ami szabadfordításban annyit jelent: új iskola, új törvények. Az emberiség művészi izlése, természeténél fogva konzervatív. Nehezen fogadja el azt, ami a meglévőtől

eltér. A régi művészet alapján állva, annak formai és tartalmi lényegétől átitatva, merésznek, sőt értelmetlennek találja az új művészetet. A zseni az, aki nagy átfogó erejével megadja a különböző kísérletek eredményeit és életet lehelve belé, elismertté, közkinccsé teszi azt.

Éppen napjainkban bontakozik ki egy újabb klasszicizmus és így különösen időszerű e kérdéssel foglalkoznunk. Az új zene ritmikai, melodikai és harmonikai sajátosságait nehezen szokja meg a fül. Az izgatott ritmikai alakok, a logikátlanak tetsző dallamvonalak, de különösen a diszsonáló harmoniák végnélküli sora zavarba ejti a régi zenéből táplálkozó zenei hallásunkat. Ez a zavar azonban muló természetű: hallásunk idővel hozzáidomul az új hangzáshoz és magátólértedőnek fogja találni azokat.

Végezetül még három dolgot kell emlitenünk. A belső hallást, az abszolút hallást és a zenei emlékezőtehetséget.

Bizonyos foku belső hallása mindenkinek van, aki énekel. Minden kiénekelte hangot előbb bensőleg hallunk. Akinél a belső hallás fokozottabb mértékben van meg, az el tud énekelni magában bármit, anélkül, hogy hangot adna. A belső hallás egy magasabbrendű megnyilatkozása az, amikor valaki többszólamu művet képes bensőleg hallani; a tetőpont pedig az a képesség, amellyel többszólamu művekben az egyes szólamok együtthangzása mellett, azoknak hangszínét is kiérezzük, vagyis hangszeres zenében a hegedű, klarinét, hárfa stb. hangját, a vokális zenében a férfi, a női és gyermekhangot.

Az abszolút hallás a melodikus hallásnak rendkívül kifinomult megnyilvánulása. Abszolút hallása annak van, aki minden külső segítség nélkül (hangsip, hangszer stb.) azonnal intonálni, illetve bensőleg hallani tudja a hangszer megnevezett hangjait.

A zenei emlékezőtehetség elválaszthatatlan összefüggésben van a zenei hallással. A ritmikus és melodikus hallás tárgyalásánál megállapítottuk, hogy az ezekkel rendelkezők a hallott ritmikai és melodikai alakokat pontosan reprodukálni, utánaénekelni képesek. Ez csak úgy képzelhető el, hogy ezeket, ha rövid időre is, emlékeztükben tudják tartani. Az énekkarok teljesítménye, eltekintve a kottáolvasók kis hányadától — bár azokat is bizonyos tekintetben ide kell soroznunk —, a zenei emlékezőtehetségen alapszik. A mérték egyéni, van aki gyorsabban tanul. A zenei emlékezőtehetség legragyogóbb és szinte már legendássá vált példáját Mozart, a zseniális muzsikus adta, aki alig 13 éves korában Allegri 9 szólamu Misereréjét — melynek kottáját a vatikáni kápolna hangjegytárában hétpecsét alatt őrizték, — egyszeri hallás után, az első hangtól az utolsóig leírta.

Hortobágyi István, karnagy.

Ünnepi beszédek október 6-ra

Kedves Gyermekeim!

A szemetekben ott látom a várakozást, mert azt hiszitek, ünnepelni jöttünk. Ünnepelni, de nem vidám ujjongással, daloló szívvvel, mosolygó ajakkal, mint gondoltátok, ma sirásra görbül el kis ajkatok, elszorul kis szívetek, mert halottakról emlékezünk meg, akik a saját életüknél is jobban szerették hazájukat, a mi drága Magyarországunkat! Október 6 van s amerre néztek, gyászfátyolt lenget a szél. Még az idő is, mintha velünk tartana, borongós hangulatban van s ha soká tart, talán még azok a nagy égi felhők is elpityerednek veletek együtt.

A tizenhárom aradi vértanu jött el ma közéjük, kedves gyermekeim, hogy lássák, nem hiába adták-e értünk drága vérüket, életüket. Az a nagy Tizenhárom vértanu nyitja ma esküre ajkainkat, hogy soha, de soha, míg egy magyar szív dobban a földön, míg a vérrel áztatott magyar föld piros rózsát fakaszt, nem feledjük el őket... Nem felejtjük el!... mert nem lehet. Ugy-e, milyen szomorú érzés a temetőben járni? Ott fekszenek kedveseink, akiket szerettünk s akik szerettek minket. Felidéz-zük emléküket, ha köztük járunk s eszünkbe jutnak úgy, ahogyan éltek, ahogyan megsimogatták arcunkat, beszéltek hozzánk. Hogy felejtethetnénk el hát azokat, akiknek olyan nagy hálával tartozunk, mint annak az aradi nagy tizenháromnak, akik a legvitézebb, legbátrabb vezérei voltak a szabadságáért küzdő magyar népnek! Azt, hogy a magyarnak szabadsága lett, nekik köszönhetjük, nekik, akik életüket áldozták fel a mi szabadságunkért.

1849 október 6-án komor felleg vonult Aradon át. A nemzet színe-virága, tizenhárom legvitézebb tábornoka készült a halálra. És milyen bátran várták halálukat! Hiszen nem féltek tőle, százszor is szemben álltak vele ott, a csaták mezején, amikor hős honvédekkel rohamozták meg az ellenséget s verték vissza azok támadását. Ismerték ők jól a halált... de nem azt várták, amit rájuk róttak... A katonának, vitéznek dicsőséges halál az ellenség golyójától találva elesni. Ám ezek a hős tábornokok még ezt sem kapták meg a galád ellenségtől. Kegyetlen bosszujukban azt határozták, hogy mint a közönséges gonosztevőket, rablógyilkosokat, bitófára huzzák őket!

Hát mi volt a bűne az aradi tizenháromnak, hogy ezt értelmelték? Küzdöttek a szabadságért, a magyar nép igazáért, ami nélkül ma sem élhet senki sem. Négynek még csak megkegyelmezttek s az aradi vár sáncaiban golyóval vették el életüket, a többire azonban szörnyű halál várt: úgy kellett meghalniok, mint az Isten Fiának: a gyalázat fáján. És ott állott a kilenc bitófa az aradi vár melletti síkon. Ám az a kilenc bitófa nem akasztófa volt ott akkor, hanem égbenyuló lajtorja, amelyek az Ur trónusa elé vezették a magyar fájdalmat, a magyar bánatot.

Október 6-nak ködös reggelén indult el a menet szomoru útjára. Söhajtott az édesanya: Fiam... Édes fiam... Zokogott a gyermek... Apám... Édes jó apám... De a kegyetlen hóhérok mindezt nem hallották: a gyűlölet és bosszu, hogy a csatamezőn soha nem tudtak előttük megállni, most elnyomta bennük a lelkiismeret szavát. Eldörrentek a fegyverek és a tábornokok közül négy holtan terült el a sáncárokban... Nemsokára egy másik menetet kanyarodott ki a várból. Az élen kilenc délceg férfi haladt méltóságosan, mint akik tudják, hogy az ő haláluk adja vissza a magyar nemzet szabadságát. Ezért vállalták a csuf halált olyan nyugodtan... Aztán megkezdődött a kegyetlen mészárlás... Egyik a másik után lépett a bitó alá, egyik a másik után lehelte ki lelkét s küldte fel az Ur elé bizonyságul népe igazáért... És csakhamar elnémult mind a tizenhárom ajak... de ezek a néma ajkak nem hallgattak el örökre, — mint ahogy hóhéraik várták, — beszédesebbek, hangosabbak lettek a harsonáknál, mert hirdették a szörnyű igazságtalanságot, melyből ez a szerencsétlen magyar nép már olyan sokszor kivette részét!

Bizony, kedves gyermekeim, szomoru idők voltak azok is, amik a tizenhárom tábornok kivégzését követték. Némán, összeszorított ajakkal kellett tünni a magyarnak ezt a szörnyű igazságtalanságot. Tilos volt a könny, a magyar sóhaj, elnémult a magyar panasz, még a magyar imádság is bűn volt... De a magyar nép megtanult tünni, szenvedni, a halállal szembenézni akkor is. Azok a magyarok, akiket edzetté tett a sok ártatlanul kiömlött magyar vér, állták a próbát, türték a szomoru és kegyetlen megpróbáltatások idejét. Ökölbé szorított kézzel, néma ajakkal, vérző szívvél bár, de kiállották a kegyetlenség minden fajtáját.

Arad... Te, a magyar szenvedés elrabolt, golgotás oltára, de sokat tudnál beszélni mostani szenvedésedről... Hogyan zárándokolhatnánk el oltárlépcsődhez, oda, a tizenhárom bitófa alá, hogy porbahullva kérjük Mennyei Atyánkat, elégelje meg büntető ostoresapásait, hiszen megbűnhődte már e nép a multat is... a jövőt is... Hogyan zárándokolhatnánk el hozzád, hogy hitet erősebbet, reményt még többet kérjünk a kitartáshoz, a küzdelemhez...

Kedves Gyermekeim! Szeressétek nagyon, nagyon ezt a földet, amelynek minden göröngye vérről áztatott. Szeressétek nagyon nagyon imádjátok, mert a legszebb, a legszentebb, a legtöbbet szenvedő az egész világon! Emeljétek esküre kezeteket, hogy a bátorság csillagát, amely a Tizenhárom homlokán ragyogott, szemelől ne tévesszétek és ha eljön az idő, ti is, mint Ők, készek legyetek a drága magyar földért, édes hazánkért, a magyar igazságért, Nagy-Magyarországért életeteket feláldozni! Mert ha olyan katonái lesztek, mint az a Tizenhárom volt, akkor kiderül fölöttünk is beborult égbolt s a tündöklő napsugárban Nagy-Magyarország fiai-leányai csókolják, ölelik egymást!

Magyar Anyák! Neveljék ennek a megcsonkitott, porig alázott,

darabokká tépett hazának igazi, dolgos, áldozatkész fiaivá gyermeküket. Akkor, ha így lesz, a mi szomorú, hosszú telünkre is eljön még a kikelet, a feltámadás husvétja! Akkor nem fog parancsolni többé golgotás Aradunkon az oláh s leszedve az őszi mező minden virágát, elzarándokolhatunk az aradi Tizenhármak vesztőhelyére s ott térdreborulva elzokoghatjuk majd: Uram, a Te segítségével elértük célunkat, áldott legyen a Te szent Neved, mert meghallgattál bennünket. Ime lásd örömkönyvünkben épp úgy, mint bánatunkban, elnyomatásunkban

Buzgó imádság epedez

Százezrek ajakán...

(Marczali)

Kőhalmi Julia.

Október 6.

Arad fáinak könnyei hullnak,
— Sárguló levél halkán pereg. —
Szomorú szívvel, bánattal telve
Járnak ma ott az emberek.

Hiába villan sebítő fegyver,
Hiába les börtön ajtaja,
Hiába vigyáz százszemű ellen:
Arad gyásznapját gyászolja ma...

A szélben — hallga! — valami hallik,
— Bánatos szemben friss könny ragyog. —
Valami nagy, szent biztató remény:
Veletek vagyunk, testvér magyarok!...

Kiknek a hangja szólal a szélben
Meksugja nekünk vérző Arad:
Tizenháromnak dicső emléke...!
...Örök időkre onnan fakadt!...

Kenessy Béla.

MAGYAR TESTVÉREIM!

Legenda járt róluk a hármashérec hónapban. Dalba szötte nekünk a büszke hérec s a virágos mező. Az övök volt ez a nap, a magyar szabadság vértanúé. Haláluk évfordulójára gyászt öltött a magyar nemzet, sirjukra hintette az ősz minden virágát, minden fájdalmát. Mult és jövő volt emlékezetük, hit és remény örökségük!

Nyílik-e ma virág szétszórt sirjukon? Zarándokol-e ma áhítatos tömeg szomorú elmúlásuk helyére, ahol életüket áldozták fel hazájuk szabadságáért? Szárnyal-e ima érettük ma azon a he-

lyen, ahol életükkel tettek örök tanubizonyságot szabadság-szerelmük mellett?

A nemzet Golgotája elveszett! A magyar szabadság vértanui idegen földön, idegen földben várják a diadalmas magyar feltámadást. Mert ők, akik Petőfi lángszavát hallották, akik diadalról-diadalra vezették elszánt honvédjaikat, akik az egész világnak megmutatták, mire kész a magyar szabadságáért: ezek a hősök és vértanuk nem nyugodhatnak szolgaföldben!

Hányszor sirhatott a történelem istennője, mikor hazánk történetét ércablákra véste! Biztosan ellágyult az ő szive is ennyi szenvedés láttára. Lapozzuk fel most ezeket a könnytől ázott részeket, hogy tanuljunk belőlük s átéljük emlékezetben a magyar történelemnek e szomorú, fekete éjszakáját...

1848 március tavaszán egész Európát a szabadság láza fogta el. Forradalom tört ki Párisban, Bécsben s ezek hatása alatt március 15-én a pesti ifjuság is a porondra lépett s Petőfi, Jókai és Vasvári vezetése alatt cenzura nélkül kinyomatta a Talpra magyart és a nemzet kívánságait tartalmazó 12 pontot.

A fellángolt szabadságeszme végre is arra kényszerítette V. Ferdinánd királyt, hogy kinevezze az első független magyar minisztériumot és szentesitse a nemzet kívánságait tartalmazó törvényeket. Kimondhatatlan öröm és boldogság töltötte el a sziveket egész Magyarországon! A magyar nép elérte végre azt, amit századok óta áhitozott: szabadságát és függetlenségét.

De Bécs sem hagyta magát s a küzdelemben, egyelőre legalább is, hatalmasabbnak bizonyult a felszabadult nemzet millióinál. Hatalma elvesztésébe nem tudott belenyugodni. Félrevezette tehát a hazánkban élő nemzetiségeket s azt mondotta nekik, hogy a magyarok most már az ő elnyomásukra törnek. A nagy örömet, boldogságot csakhamar aggodás váltotta fel s mikor az ország minden részéből a nemzetiségek lázadásának híre megérkezett, nyilvánvalóvá lett, hogy a bécsi titkos kormány az alig megszületett magyar szabadság és alkotmány megsemmisítésére törekszik.

A válságos idők nagy szellemeket és lelkes hazafiakat kívánnak. Hála Istennek, mindkettő megvolt. A nagy szellemek élén Kossuth állott a nemzet elé, a lelkes hazafiak pedig ezereként állottak a kibontott magyar zászlók alá, ahol már nem kisebb vezérek várták őket, mint Klapka, Damjanich, Vécsey, Görgey és társaik. A vitéz és hősiesen küzdő magyar sereg a világ bámulatára néhány hónap alatt szétszórta a lázadók tömegeit, majd amikor a bécsi kormány végre nyíltan is szint vallott s hatalmas sereggel indult hazánk elnyomására, a lelkesedés tüzetől oroszlánná vált márciusi ifjak megismételték a magyar csodát s az önfeláldozó hazaszeretetnek számos példáját adva kiverték az országból a hatalmas és jól felfegyverzett osztrák hadsereget is!

Ami azonban a magyarságnak dicsőség volt, az megalázást

jelentett az ellenségnek, amely kétségbeesett bosszujában segítségül hívta ellenünk a hatalmas orosz sereget. A magyar szabadság napjai ezzel meg voltak számlálva. Hogy állhattak ellent majdnem félmilliónyi pihent és bosszútól tüzelt hadseregnek, mikor az alig felszerelt magyar honvédek száma még a kétszáz-
ezret sem érte el s a fiatal magyar honvédség nem rendelkezett az utánpótlás és hadiszervezet sok időt és munkát igénylő gépezetével?

Görgei, látva a nemzet hiábavaló küzdelmét, augusztus 13-án Világosnál letette megmaradt csonka kis seregével a fegyvert, de nem az osztrákok, hanem a segítségül hívott oroszok előtt. Ez csak olaj volt a tüzre. S bár az orosz táboronok, Rüdiger, visszaadta a magyar tisztek fegyverét, mondván: „Hősiességük elismerésül jól esik ezt tennem!” — a magyar tábornokokat mégis kiszolgáltatták a vérengzéseiről hirhedt osztrák hadvezérnek, Haynaunak. Rabokkal telt meg az aradi vár börtöne s hamarosan 850 magyar fölött hangozott el az ítélet, melyből csaknem fele halálra szólott. A tábornokok fölött október 5-én hangozott el a halálos ítélet.

Október 6-án kellett végrehajtani az ítéletet. Teljes sötét borult a tájra. Az őszi szél meg-megverdeste a szomorú börtönök ablakait és lassu csöppekben esni kezdett az eső. Fél öt lehetett, mikor a tábornokok bevégezték utolsó előkészületeiket és ájtatosan Istennek ajánlották lelküket. Az udvaron ezalatt már kivonult az egész várórség. Tompa dobpergés, zürzavaros hangok hallatszottak. A hajnal derengett. Kelet felől kapaszkodott már a nap s a hűvös hajnali szellő megsuhogtatta a fák hulló leveleit...

Fél hat felé jelent meg Kiss Ernő, Schweidel József, Dessewffy Arisztid és Lázár Vilmos tábornokok börtönében a porkoláb, hogy kivigye őket a kivégzés helyére. Ünnepeles, lassu menetben érték el a vár északkeleti kapujához, amelyen áthaladva, az első sáncárokban állottak meg. Az ítéletek felolvasása után előállottak a gránátosok s bekötözték a tábornokok szemeit, egyedül Kiss Ernő nézhetett szembe a halállal. A bucsu megrázó, szívtépő jelenetei következtek. Schweidel odamegy a lelkiatyához s egy kis keresztet nyújt át neki, adja át majd fiának, mint egyetlen örökséget... Kiss Ernő szomoruan kiált föl: „Szegény hazám!... Vége mindennek... Isten büntesse meg hazám höhérait!... De int a főparáncsnok s a lövészek felállnak a tábornokkal szemben, lövésre kész puskákkal. Egy kardvillanás, hatalmas dörrenés... és három tábornok bukik el holtan a nyirkos sánc árokban. De Kiss Ernőnek csak vállcsontját érte a lövés, mire egy tiszt parancsára odaugrik hozzá egy gránátos és közvetlen közelből lő reá. Erre ő is holtan bukik el a földön...

A négy vértanu ott maradt temetetlenül, a katonaság pedig visszatért, hogy végrehajtsa az ítélet másik felét. A kilenc tábornokot levezetik börtöneikből. Egymás után jönnek Aulich Lajos, Knezich Károly, Lahner György, gróf Leiningen Westerbürg Ká-

roly, Nagy Sándor József, Pöltenberg Ernő, Török Ignác és gróf Vécsey Károly, míg a lábát tört Damjanichot úgy támogatják le porkolábjai. Megindul a menet... A várból kiérve, átmennek a Maroshidon s az Uj-Arad felé vezető uton haladnak mintegy negyed-óraig, amikor a lapályon megpillantják a kilenc bitófát. Az égbolt mintha osztoznék gyászunkban, mégjobban elkomorodik. Zokogó szellő fut végig a tájon... A tábornokok a színhelyre érve letérdelnek s elmondják utolsó imájukat. Azután megkezdődik a kínos ceremónia, majd Pöltenbergre kerül a sor először. Odamegy Damjanichhoz, megöleli, megcsókolja, azután a többiekhez, tőlük is így bucsuzik... Most már az öné vagyok — mondja a bakónak, mikor visszatér a bitó alá. S a dicső tábornok megszűnik élni... Azután sorba következik Török, Lahner, Knezich, aki hangosan imádkozik mindaddig, míg nemes lelke el nem röppen... Éljen a haza! — kiáltja utoljára Nagy Sándor a bitó alatt s már vele is végez a hóhér... Szörnyű jelenetek ezek még elmondani is... Leiningen néhány szót szól a katonákhoz, de vele is hamar végeznek. Utána Aulich, végre Damjanichra kerül a sor.

— Már azt hittem, én leszek az utolsó, aki mindig első voltam a csatában! — mondja, majd érzékenyen elbucsuzik az utolsónak hagyott Vécseytől s odabiceg a bitó alá, hogy meghaljon ő is, rác létére a — magyar szabadságért! Vécseynek már nem volt kitől elbucsuzni, hát odatámolyog Damjanich teteméhez, térdrehullik előtte s megcsókolja annak hideg kezét...

Tíz óra lehetett, mire véget ért a világ legborzalmasabb gázette... Az őszi szél zokogva rázta meg a fák ritkuló lombjait... Meghalt a magyar szabadság!... Szegény árva Magyarország...

Igy ért véget a szomorú nap, de az egész nemzet siratta szabadságát, szabadságának vitéz vértanuit... De a tizenhárom nem mulott el a halállal. Kioltott életük itt van közöttünk ezekben az órákban s példájukkal utat mutatnak nekünk a feltámadáshoz. Az ő hitük, amelyért készek voltak életüket feláldozni, nem mulhatott el hasztalan és reményt nyújt nekünk a jobb, boldogabb jövőre, mert hinni kell, hogy:

Tesz még Isten gyönyörű csodát itt:
Ringo bölcső lesz a ravatal,
Havas Kárpáttól a kéklő Adriáig
Egy ország lesz itt, egyetlen s magyar!

Mert hiába zár el most ideiglenesen bennünket Golgotántól a trianoni parancs, egy nép hite, egy nemzet akarása erősebb a piros ceruzával kirajzolt határoknál s eljön még az idő, amikor ott találkozunk mindnyájan szívben-lélekben ezen a napon a szabad és újra magyarrá lett aradi Golgotán!

(V. L.)

Arad magyar marad

Arad! ... Arad! ... Óh, bárhogy is legyen:
 ... A völgyön, lankán, kékelő hegyen:
 Bocskor tiporja bár a drága földet ...
 És tiporják sirba bár a „trikolort ...“
 És láng-pallossal sujtson a magyarra:
 A hitvány, gyáva, söpredék erőszak! ...
 Szertehulló, muló, rongy erő csak
 Minden! ... amit romba omlaszt egyszer:
 A büszkén győző, ősi, hősi fegyver,
 Mit Árpád vére és „Hadur“ vezet;
 ... S a gyáván megcsufolt rögök felett,
 — Hol örök fényben él egy Nemzet-álom:
 Az a „Tizenhárom!“
 Mely minden szívben oltár lánggal ég:
 Sirjából kilép,
 S egy biborfényű, tiszta reggelen,
 Mint „bosszu-Isten“ karja megjelen! ...

... Zsolozsma zendül, zord bilincs lehull:
 A martalóc had menekül vadul ...
 ... S a hely, hol tépő, golgotás kereszt
 Glóriája ég a nemzeten,
 — Kit egy ezreden, —
 Vezetett, védett, óvott Égi-kar,
 — Omoljon bár minden gyász ma rája, —
 Egy reggel, szent — királyi biborába
 Újra az lesz, ami volt:

— magyar!

Zivuska Andor.

Október hatodikára

Te csonka nép, ha ünnepelni vágyol,
 Mig letakar a trianoni fátyol,
 Egy ünnep van, mely neked is szabad:
 Arad!

Egy ünnep van, a bitók ünnepe,
 — Mindegy, öröm vagy bánat lep-e —
 Hol újra szüled, mint tél a havat,
 Magad.

Itt ülted el a szived szörnyű jaiját!
 Kilenc bitó majd sűrű lombot hajt rád
 S szellő sug majd a levelek hegyén:
 Remény!

Ott van gyökér, mely szétfeszíti majd
 A sirkövet! ó Aradon kihajt!
 Nem nyomja el a dudva és paraj, (de)
 Akarj!

S ha sorsod szörnyű s nem birod magad,
 Gondold, hogy most van, most dobol Arad!
 S ordits, ha szur e töviskoszorud,
 Bosszut!

Csak meg ne szokd az elnyomást s a morzsát
 S a rongygunyát, amit a szolgálát dob rád!
 A büszkeséged, jaj, ne add oda
 Soha!

Hogyan mennél Aradra szolgaszívvel,
 Ahol minden fűszálban hősi szív ver?
 Ahol minden kavics, bokor, avar
 Magyar!

Ha megtudná, hogy szivedben eladtad
 A sírokat, mik szenteket takarnak,
 Szemedbe vágná Arad néma szája:
 Gyáva!

Szomorú Árpád.

Lesz még egyszer ünnep a világon !

VERSESJÁTÉK.

Személyek: Angyal — Székely leány.

(A jelenet kezdetén a székely leány egy pamlagon alszik, mellette az angyal áll a koronás magyar címerre támaszkodva. A kis székely leány hajában hosszú nemzetiszínű szalag. A háttérben Csonka-Magyarország gyászfátyollal övezett térképe, mely a jelenet végén átváltozik Nagy-Magyarország nemzetiszín szalagokkal övezett térképévé.)

Angyal:

Aludj, aludj székely leány,
 És álmodj szépeket.
 Ne láss álmodban felleget,
 Csak tiszta kék eget.
 Járd az álmok birodalmát,
 Felejts el minden szenvedést,
 Feledd hogy rabló, gaz hordák

Aratják a vetést.
 Lesz még egyszer ünnep a világon,
 Leng még magyar zászló Kárpát-ormokon!
 Csonka-Magyarország újra naggyá válik:
 Ujra hatalmas és szabad lesz a hon!

Székely leány: (felébred)

Jaj de szép vagy!
 Mondd ki vagy?
 Honnan jöttél hozzám,
 Édes álmod szemeimre
 Ugy-e, hogy te hoztál?
 Ki vagy, te szép?
 Ki vagy, te jó?

Angyal:

Mennyből jöttem,
 Isten küldött
 Hozzád, kis leány.
 Célom, hogy a
 Magyar boldog
 Legyen mindahány.
 Vigasztalni jöttem én most
 Kis leány, hozzátok,
 Elkergeti mindazt, mi baj,
 Mindazt, ami átok.
 Szólj, kis leány,
 Mit álmodtál?

Székely leány:

Odahaza jártam a Hargita alján,
 Odahaza jártam a Küküllő partján,
 Odahaza jártam kicsiny udvarunkban,
 S idegen arcokat látok én most ottan.
 Erdélyország felől magyar sóhaj száll,
 Rab magyar keservvel tele a táj.
 Korbácsütés nyomán felserked a vén,
 Tudd meg oláh, hogy az Isten
 A haragvó Isten
 Bottal sosem ver!

Angyal:

Nem lesz soká sóhaj a Hargita alján,
 Nem sir majd a magyar a Küküllő partján,
 Boldogság és öröm tanyázik majd itten,
 Imádkozzatok csak, megsegít az Isten!

Székely leány:

Óh, csak úgy lehetne...

Szépet is álmodtam.
 Egy virágos réten,
 Mesebeli szépen
 Egy tündérrel voltam.
 A jóságos tündér
 Lepke fogatával
 Ugy vitt messze, messze,
 Fel a fellegekbe.
 Szép fehér galambok
 Jöttek ott százával,
 Minden kicsi galamb
 A maga párjával.
 Nemzetiszín szalag
 Volt lábukra kötve,
 Ugy jöttek mellettünk
 Kerengve, röpködve.

Angyal:

Ugy-e szép volt,
 Ugy-e jó volt,
 Kedves kis leány,
 Fellegek közt
 Szállva járni
 Tündér fogatán?

Székely leány:

Nagyon féltem egyszer én,
 Boszorkány jött szembe:
 Seprünyélen lovagolt,
 Most jut az eszembe.
 Jaj, de csuf volt,
 Nagyon féltem.

Angyal:

Ám a tündér megvédett,
 Ugy-e kicsi szentem,
 Jártam többször én is így,
 Fellegek közt mentem.
 De hagyjuk ezt.
 Mit láttál még?

Székely leány:

Vitt a tündér messze, messze,

Erdély felé napkeletre,
 S csodaszépet láttam.
 Szabad volt a magyar haza,
 Nem volt a népnek jajszava
 Bármerre is jártam.
 Mindenfele öröm, vigság,
 Mindenfele nóta,
 Mindenfele magyar zászló,
 S kacagott a róna.
 Hadak útján Csaba vezér
 Vezette a népét,
 A székelyek lelkesedve
 Nézték, egyre nézték.
 Fut az oláh, ahogy csak bir,
 Ahogy birja lába,
 Nincsen már egy oláh baka
 Erdélyi határba.
 Jaj de szép volt,
 Jaj, de jó volt
 Tündér fogatán.
 Ha így lenne,
 Boldog lenne
 Drága szép hazám.

Angyal:

Így lesz az már nemsokára,
 Bukni fog a gazság,
 Boldog lesz már a hazátok,
 Mert győz az igazság!
 Figyelj reám,
 Székely leány:
 Nem lesz soká sóhaj a Hargita alján,
 Nem sir majd a magyar a Küküllő partján.
 Boldogság és öröm tanyázik majd itten.
 Imádkozzatok csak, megsegít az Isten.
 Hogy megérhessük hát a nagy diadalt,
 Imádkozzunk: Isten áldd meg a magyart.

(Karének: Himnusz.)

Harsányi László.

TANÍTÁSOK

Beszéd- és értelemgyakorlat.

I. osztály.

Készítsünk asztalt!

Előkészület. A Tanterv a beszéd- és értelemgyakorlatok keretében előírja a körülöttünk lévő butorok megbeszélését. Ezeknek sablonos leírása nem valami érdekkeltő. A tárgyak részeinek megfigyeltetése, a részek alakja, iránya stb. a gyermekre nézve egyáltalán nem gyakorol különös vonzóerőt. Ha tehát a gyermek érdeklődését fel akarjuk ébreszteni, ne az asztalról beszéljünk, hanem vonjuk be érdeklődését úgy, hogy célját keressük munkájának. Ne azért figyelje meg az asztalt, mert a tanító úgy kívánja, hanem azért, hogy azt maga is elkészítse. Mennyivel más lesz a gyermek megfigyelésének rugója s ennek az alapján az egész megfigyelése, ha annak végén ott látja a célt: csináld meg az asztalt, vagy széket, vagy székrényt!

Természetes, hogy a gyermek által elkészített asztal egészen más lesz, mint a valódi. De a nagy különbséget betölti az ő képzelőtehetsége. Ő a munka pillanatában, dacára annak, hogy papírral, gyujtószállal s cirokbéllel dolgozik, asztalosnak képzelet magát s azért szívesen megfigyeli azt is, hogy az igazi asztalos miből és hogyan dolgozik. Ezek alapján a tanítást feltétlenül megelőzi egy asztalosműhely megtekintése, ahol nem csupán a szerszámokat, anyagot, hanem a munkát is megfigyelik. Az ezekre való visszatekintés, a látottaknak utánzómozdulatokkal való felujtása az érdeklődés fenntartásának igen értékes eszközei.

Vázlat:

I. Előkészítés.

a) *Kapcsolás.* A gyermekek környezetében levő tárgyak felsorolása használatuk megnevezésével.

b) *Célkitűzés.* A gyermekek figyelmét az asztalra irányítom. Az asztalról történő beszélgetést egy cél szolgálatába állítom: „Asztalosok leszünk! Asztalt csinálunk! De hogy elkészíthessük, vizsgáljuk meg az asztalt:

II. Tárgyalás.

a) *Megbeszélés.* 1. Részei. 2. Az asztalos munkája. 3. Papírból előre elkészített hasonló asztal megvizsgálása, összehasonlítása az eredetivel. 4. Annak megbeszélése, hogyan készítettem én a papírból-készült asztalt?

b) *A munka.* A munka teljesen szabadon történik. A gyermekek magukban dolgoznak s élvezik a munka nyomában járó eredményt. (Az asztalosműhelyben látogatásunk alkalmával az egyik legény dalolt, ők is dalolnak munkaközben!)

III. Begyakorlás.

- a) *Használat.* Az elkészített asztalkát használtatom.
 - b) *Összefoglalás* a saját asztalkájuk nyomán.
 - c) *Erkölcsei hatás.* A munka és munkás megbecsülése.
 - d) *Koncentráció.* A készített asztalkájukat lerajzolják.
- Szemléltető eszközök:* egy fiókos asztal, gyalult és gyalulatlan deszka, fűrész, gyalu, kalapács, szegek, enyv, ecset.

TANÍTÁS.

I. a) Hol vagyunk mi most? Sorold el a körülötted levő tárgyak neveit? Mondd meg mindegyik tárgyról, hogy mire használjuk? Gondoljon mindenki haza, hogy milyen butorok vannak otthon? Mire használod a szekrényt? asztalt? széket? ágyat? stb.

b) Mire teszed otthon az írkádat, mikor a feladatod irod? Mikor délben éhesen hazaérkezel, mire van téve a jó leves? Jőjj ki, ülj ide az asztal mellé s mutasd meg, hogyan irsz mellette? Hogyan eszed a levest? Vágd össze a hust! Igyál vizet! (Utánzó mozdulatok.) Hogyan ül mellette az illedelmes gyermek? Látam egy gyereket, aki így ült az asztal mellett. (Könyököl.) Mit szóltok hozzá? Ki csinálta ezt az asztalt? Ti nem akarnátok asztalt csinálni? Hát akkor asztalosok leszünk! Asztalt fogunk csinálni! De hogy elkészíthessük, vizsgáljuk meg jól!

II. a) 1. *Részei.* Éppen itt van egy asztal. Az előbb Bandi ült mellette. Vizsgáljuk meg, hogy milyen részeket kell nekünk is csinálni? (Lapját, oldaldeszkáit, fiókját és lábait.) Ennek az asztalnak alapja milyen alakú? (Négyszögletes.) Kinél van otthon ilyen asztal? Kinél van olyan asztal, amelynek a lapja nem négyszögletes? Milyen a tettek? (Kerek.) Hát a tettek? (Hosszúcsú kerek.) Neked milyen alakú asztal tetszik legjobban? Hát neked? (Esz-tétikái vonatkozás.)

Mutasd meg az oldaldeszkáit! Széles-e, vagy keskeny? Miért nem csinálta az asztalos szélesebbre, vagy keskenyebbre? (Nem volna szép.) Te is milyen oldaldeszskát fogsz csinálni? Mi van az egyik oldalon? (Fiók.) Huzd ki! Csukd be, zárd be! Mivel zártad be? Miért kell bezárni? Ki csinálta a zárt? Ki verte föl?

Mi tartja az asztalt? Melyik lába hosszabb? Miért kell a négy lábnak egyenlő hosszúnak lenni? Jőjj ki s tégy az egyik láb alá egy darab deszkát, mintha az a lába hosszabb volna? (Biceg az asztal.) Ha most leves volna rajta? Próbálj irni rajta? Tehát milyennek kell lenni a lábaknak? Ti is vigyázzatok majd, hogy a lábakat egyenlő hosszúakra csináljátok! Most azt vizsgáljátok meg, hogy ezeket a részeket milyen irányban helyeztétek el? Milyen

irányban van az asztal lapja? (Vízszintes.) Tartsátok a karotokat vízszintesen! Az írónotokat! A könyveteket! Mutassatok a teremben vízszintes irányban fekvő tárgyakat, vagy részeket. Milyen arányban állanak az oldaldeszkák és a lábak? (Függőleges.) Tartsátok a karotokat függőlegesen! írónotokat, ujjatokat! Nézzétek meg mind a négy lábat. Nem ferdebb az egyik, mint a másik? (Nem. Mindegyik függőleges.) Ezt úgy mondjuk, hogy a lábak párhuzamos függőlegesen állanak. Tartsátok a karotokat párhuzamos függőlegesen! párhuzamos vízszintesen! párhuzamos ferdén! Vigyázzatok, hogy a lábakat ti is párhuzamos függőlegesen helyezzétek el! (Részletösszefoglalás.)

2. *Az asztalos munkája. Voltunk egy asztalosműhelyben.* Látuk, mennyi mindenféle szerszámmal dolgozott az asztalos. Most arról beszéljünk, hogyan csinálja az asztalos az asztalt? (Részletcélkitűzés.) Miből csinálja az asztalos az asztalt? Tehát, ha asztalos volnál, mit vennél először? Hol kapod a deszkát? Ki ismer olyan üzletet, ahol deszkát árulnak? Mutasd meg, milyen hosszú körülbelül egy szál deszka? Te pedig mekkora asztalt akarsz csinálni? Tehát akkor mit kellene tenned? (Kimérni.) És? (Elfűrészelni darabokra.) Válaszd ki a szerszámok közül azt, amellyel lefűrészelnéd. Mutasd meg, hogyan fűrészelsz az asztalos! (Csak a fűrészelés mozdulatát mutatja!) Gondoljátok mindnyájan, hogy előttetek van a hosszú deszkaszál. Mérjétek ki! (Utánzó mozdulat!) Fűrészeljétek el! (Utánzó mozdulat hangutánzással.) Most már darabokra fűrészeltük a deszkát. Itt van egy ilyen lefűrészelt darab. (Mutatom a gyalulatlan deszkadarabot.) Szeretnél te ezen ebédelni? Miért nem? (Szálkás.) Adj tanácsot a szomszédodnak, hogy mit csináljon, hogy szálkás ne legyen a deszka. (Gyalulja meg.) Vedd elő a gyalut s tanítsd meg kis pajtásodat, hogyan kell gyalulni? (A gyermek mutatja a gyalu fogását és a vele járó mozgást. Én néhányszor végighuzom a gyalut a deszkán, hogy forgács is legyen.) Most mutassa meg mindenki, hogyan fogja meg a gyalut? (Utánzó mozdulat.) Gyaluljátok! (Utánzó mozdulat hangutánzással.)

(Ugyanezzel az eljárással enyveztetek, szögeltetek és festetek.)

Mondd el sorjában, milyen munkát végez az asztalos, míg elkészül az asztal? (Részletösszefoglalás.)

3. *Papirból előre elkészített hasonló asztal megvizsgálása, összehasonlítása az eredetivel.* Miután mi nem vagyunk igazi asztalosok, hát nem tudunk igazi asztalt készíteni. Hanem igenis tudunk ilyet ni! (Felmutatok egy kartonpapirból, gyujtószálaiból, cirokból egészen egyszerűen készített asztalkát.) Milyen jó lenne ilyen a babaszobában, ugy-e Böske? Majd ti is fogtok ilyet csinálni, de előbb hasonlitsátok össze az igazi asztallal! (Az egyik gyermeket a nagyasztal mellé állítom, a másiknak kezébe adom

a papirasztalkát s részről-részre haladva megállapítjuk a hasonlóságot.)

4. *Annak megbeszélése, hogyan készítettem én a papirasztalkát?* Szeretnétek ilyen asztalkát csinálni? Vedd a kezébe, vizsgálj meg s mondd el társaidnak, hogyan csináltam én az asztalt s hogyan fogod te csinálni? (A gyermek elmondja, hogy ollóval kivágja a kemény papírt, a négy sarkára felragasztja a keskenyre kivágott oldaldeszkát. Az egyik hosszabbik oldaldeszkára előre felrajzolja a fiók helyét.)

b) *A munka.* Most már tudjátok, hogyan kell csinálni a kis babaasztalt, kaptok minden hozzávalót s dolgozzatok! Majd meglátom, ki lesz a legügyesebb asztalos! (Kiosztom a szükségeseket s a munka megindul, mely alatt, ha osztatlan iskolában vagyunk, egy másik osztállyal foglalkozunk. Ha azonban az egész idő a tárgy rendelkezésére áll, úgy munkaközben időről-időre egy-egy ismert dalt énekeltek, mint ahogy a műhelyben is hallották. Mennyire elősegíti ez a beleélést!)

III. *Bagyakorlás.*

a) *Használat.* Elkészültetek az asztallal. Állítsa mindenki maga elé! Tegyetek rá egy írónt! Látjátok, milyen ügyes asztalosok voltatok?! Olyan erős asztalt tudtatok csinálni, hogy még rá is lehet tenni valamit. Tegyetek rá az írón helyett egy törlőgumit!

b) *Összefoglalás.* Most nézze mindenki a saját asztalát! S te mondd el, mit tanultunk az asztalról? (E fokon teljesen a tanítás menetét követő kérdések alapján végzem az összefoglalást.)

d) *Erkölcsei hatás.* Ki készíti az igazi asztalt? a szekrényt? az ágyat? Ha nem volna asztalos, mire ülnél? hová feküdnél? mire tenné édesanyád a jó ebédet? Bizony, nagyon kényelmetlen volna! Igaz, hogy valamilyen asztalt, széket mi is tudnánk csinálni, de milyen volna az ahhoz képest, amit az asztalos csinál? Mi szükséges ahhoz, hogy az asztalos olyan tárgyakat csináljon? (Ügyesség, munkaszeretet, szorgalom.) Látjátok, ilyen ember az asztalos! Meg is kell becsülnünk, nem csak azért, mert nekünk hasznos tárgyakat készít, mert ilyen szép tulajdonságai vannak. S ha egyszer közületek valaki asztalos lesz, az -is ügyes, munkaszerető és szorgalmas legyen.

d) *Koncentráció.* Miután mindenki megcsinálta az asztalt, most le is rajzoljátok. (Ezen a fokon természetesen csupán sematikus rajzot kívánhatunk.)

Beszéd- és értelemgyakorlat a II. osztályban.

A mocsárvilág lakói

Hogy e tanítás a Tanterv szellemének megfelelő szemléleti oktatássá lehessen, sétáljunk ki kis embereinkkel a tavas, mocsaras rétre; ott a felriadó vadkacsa láttán ébresszünk érdeklődést a mocsárvilág lakói iránt. A megfigyelt dolgok rögzítése, a felkel-tett érdeklődés kielégítése, a halvány, elmosódó képzeteknek első-rendü képzetekké való erősítése révén a tanítás további célja: mindennek szolgálatába kell tenát állítanunk a sétát követő be-széd- és értelemgyakorlati órán történő folytatólagos, vagy inkább kiegészítő tanításunkat.

Vázlat.

I. Előkészítés.

- a) *Hangulatkeltés.* A fecskék, a gólyák elköltöztek.
- b) *Rendszerezés.* A meglévő és a séta közben szerzett ismeretek elrendezése.
- c) *Athajlás.* A mocsár sok állatnak hazája.
- d) *Célkitűzés.* Beszéljünk a mocsárvilág lakóiról.

II. Tárgyalás.

- a) *A vadkacsa, szárcsa stb. Szárnyasok.*
- b) *A hal, béka, kígyó, gyík.*
- c) *A vízicsiga, csibor.*
- d) *A pillangó, szitakötő.*

III. Befejezés.

- a) *Begyakorlás.* A megismert állatok csoportosítása.
- b) *Elmélyítés;* Biológiai és fiziológiai vonatkozások.
- c) *Alkalmazás:* Rajzolatok le a látottakról. (Agyagmunka: készítsétek el a látott állatokat.)

Tanítás.

I. a) Valahányszor visszatér hozzánk az ősz s utrakelnek a ... (fecskék, gólyák) ... úgy szeretnék mindegyikhez egy-két szót szólni, mielőtt elhagynának bennünket. Te mit mondanál ezeknek a kedves madaraknak? (A viszontlátásra tavasszal! stb.) Miért szereted a fecskét? (Elpusztítja a sok kártékony rovar.) Hát te? (Odafészkel ereszünk alá.) Igazatok van. Én azonban más valamiért szeretem. Miért nevezzük a fecskét, gólyát vándor-madárnak? (Ilyenkor ősszel elmennek messze a kemény tél elől, de tavaszra mindig visszatérnek hozzánk.) Van még valami, amiért el kell vándorolniuk. Gondoljatok a táplálékukra! (Télen nincsenek rovarok, éhen pusztulnának nálunk.) Mit csinál a messze földön élő fecske, gólya tavasszal, mielőtt az első napsugár előcsalogatja a kártékony rovarokat? (Visszatérnek hozzánk.) Miért? (Szere-tik régi fészkeiket, hazájukat.) Tudjátok most már, miért szeretem

ugy e kedves madarakat? Sok ember tanulhatna tőlük, mit... (Hogyan kell szeretni a hazát.) Hogy is mondja a közmondás?... (Mindenütt jó, de legjobb otthon!)

b) Hol beszélgettünk tegnap erről? (A réten.) Miért neveztük a határnak azt a részét rétnek? (Jó fü nő rajta.) Mi a különbség a legelő és kaszáló között? Beljebb haladva a réten, hová értünk? (Tóhoz.) Mi különbséget találtunk a tó és mocsár között? Miben hasonlítanak egymáshoz? Miféle vizinövényeket találtunk a tó szélén? (Sás, nád, káka stb.)

c) Mikor a tó felé közeledtünk, miféle madarak rebbentek föl a vizről? (Vadkacsák.) Mit gondoltok, miért voltak ezek a vadrucák abban a csunyvízű tóban? (Ott élnek, ott a hazájuk.) Vajjon miért választották éppen a tavat, a mocsarat lakóhelyül? (Ott sok a hal, béka, amivel táplálkoznak.) A vadkacsán kívül más állatok is élnek ottan? Ki szeretné megismerni azokat az állatokat, amelyek az ilyen vízenyős helyeken élnek?

d) Ma tehát a mocsár, tó körül élő állatokról beszélgettünk.

II. a) A tavasszal, amikor egyszer ott sétáltam a tó partján, egy furesa, ide-oda mozgó valamit pillantottam meg. Olyan volt, mintha egy ingujjra vetkőzött, feketenadrágos emberke lett volna: ugy sétálgatott erre-arra. Mi lehetett vajjon?

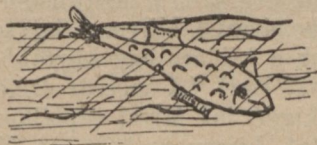
„Hosszu lábu, piros orra,

Mi a neve, ha nem... (...gólya).

(Mig e kis versikét elmondom, néhány vonással fölvezolom a táblára a gólyát. A tanítási óra végén lévő táblát lásd a képen.)

Ki hallott már valamit a gólyáról? Mondd el! Én is tudok ám egy érdekes dolgot a gólyáról. (Felmutatom: „Gólya család a fészeken“ című képet.) Nézzétek meg, mit láttok e képen? Hol van a gólyafészek? (A kéményen.) Milyen színű a kémény? (Vörös.) Miért? (A kéményt téglából építik.) Miért ilyen fekete itt, a felső részén? (A füst fogta be.) Mi van a kémény tetején? Miből készül a fészek? stb. Ehhez hasonlóan irányító kérdések alapján történik a képolvasás. (A kitömött gólya szemléltetése.) Melyik házi szárnyashoz hasonlít a gólya? (A ludhoz.) Mit mondhatunk tehát? Milyen nagyságú? Testtét milyen színű toll fedí? (Fehér, csak a szárnya vége fekete.) Mire használja hosszú lábait? (Azokkal gázol a mocsárban.) Mi történne, ha a gólyának is olyan rövid lába volna, mint a kacsának? Milyen lenne a tollazata? Miért kell a gólyának a mocsárba gázolnia? (Hogy a kigyót, békát föl találhassa.) Igen ám, de a kigyó és a béka sem hagyja magát, ha észreveszi a gólyát, ijedten merülnek le a víz alá. Milyen a gólya csőre? Miért ilyen hosszú? (Hogy az alámérett békát a mocsár fenekéről is föl kaphassa.) Ha pedig a csőrével sem éri el a mocsár alját? (A gólya nyakán végighuzom a kezem.) Mire való a hosszú nyaka? Ki ismeri meg, mit rajzoltam a táblára? (Kacsa.) Miért nem rajzoltam fel a lábait is? Mutasd meg, hol van ezen a rajzon a víz? Milyen színű a ti kacsátok? Mi-

ben különbözik a mocsárban élő kacsa a tietektől? Ezek is házi állatok? Milyenek tehát? (Vadkacsák.) Mit gondoltok, ki neveli, gondozza ezeket a vadkacsákat? (Képszemléltetés: A nádasban.) Mit láttok e képen? Milyen ez a fűzfa? (Korhadtt.) Mit láttok ebben a mélyedésben? (Itt költi ki vadkacsa-anyó feketeszinű kicsinyeit, majd csőrében hordja ki őket s aztán a jó Istenre bizza.)



VICSAY ANDRÁS

(A kitömött vadkacsa bemutatása.) Mire emlékeztet hosszukás teste? (Csónakra.) Miért ilyen alakú? (Hogy jobban tudjon uszni.) Mivel táplálkozik? (Apró halakkal, békákkal.) Fölfalja a csigát, rovar s még a zöld füvecskét sem veti meg. Hol tartózkodik [hát legszívesebben a vadkacsa? Miért? (Összehasonlítás a házi kacsával, majd a tanultak összefoglaló ismétlése.)

b) a gólya is, a vadkacsa is el-elhagyja a vizenyős helyeket; de ismerek olyan állatot is, amely már nem is tudna élni viz nélkül. (A hal.) Lerajzoljam a halat? Ha tiszta a víz, látjuk, mint uszkál benne. Mutasd meg, mivel uszik? (A farkát is uszásra használja.) Azzal kormányozza magát. Mihez hasonlít a teste? (Orsóhoz.) Oldalról milyen? (Kissé összenyomott.) Mire jó ez? (Hogy gyorsabban tudjon uszni.) Mivel táplálkozik a hal? (Apró rovarokkal.) Ki fogja ki a halat? Miért? (Izletes husát megesszük.) Csak aztán vigyázzatok, nehogy szálla menjen a torkotokra! Melyik pecsenyét szereti a gólya-anyó leginkább? (A békapecsenyét.) Rajzoljuk le a békát is! Igy ni! Itt a szája s éppen mondogatja:

„Brekeke, brekeke,
Kicsi kocsi kereke,
Szép ám a tó feneke.“

Ki látta már ugrani a békát? Miért tud olyan nagyot ugrani? (Mert hátulsó látai hosszabbak, izmosabbak. Összehasonlítás a nyullal.) Ki látta uszni a békát? Mire használja még a lábait? Hol él a hal? Ki látott békát a kertben, pincében? Mit mondhatunk tehát, hány helyen él a béka? (Vízben, szárazon) Mit gondoltok, mivel táplálkozik a béka? (Léggyel, bogárral.) Milyen állat tehát ezért a béka? (Hasznos.) (Felrajzolok a táblára egy kigyót.) Mi ez, gyermekek? Láttatok-e már kigyót? Hol? (A mocsár szélén s bekuszott a vízbe.) Hol él tehát a kigyó is? Mivel táplálkozik? (Rovarokkal.) Mivel fogja a rovarokat, hiszen se keze, se lába? (Kétágu nyelvével.) Mivel a kártékony rovarokat pusztítja, milyen állat?

(Gyikot rajzolok a táblára.) Mi ez? Melyik állathoz hasonlít? Miben különbözik tőle? (Négy lába van, rövidebb.) Mivel táplálkozik a gyík is? (Rovarokkal.) Ezért milyen állat? (Részletösszefoglalás.)

c) d) Van a vizenyős, mocsaras helyeken még egy más, kicsi állat is, bizonyosan ti is láttátok már. (Csigát rajzolok.) Noha kicsi, mégis erősebb nálatok, hiszen a házát is mindig hátán hordja! Mutasd meg a csiga testét! Melyik a háza? Miért hordja magával a házát? (Hozzá van növe testéhez.) Szemléltetem. Tapogasd meg, milyen a háza? (Kemény, mint a csont.) Annál puhább a teste. Ha hozzáérsz, mit csinál azonnal? (Behúzódik házába.) Mire jó tehát a háza? (Megvédelmezi testét.) A vadkacsa elől ugyan hiába húzódik házába, mit gondoltok, miért? (Házastól felfalja.) (Csikbogarat rajzolok.) Nem ismeritek ezt a bogarat? Csikbogár a neve. (Képszemléltetés.) Milyen színű a teste? Hány pár lába van? Hol él? Mivel táplálkozik? stb.

De látunk a mocsaras vidéken más állatokat is. Ott látjuk röpködni a tarka pillangót s a karesu szitakötőt is. Ki fogott már pillangót? Szitakötőt? (Szemléltetem.) Miben hasonlít a lepke a szitakötőhöz? (Négy szárnyuk, három pár lábuk, két

csápjuk van.) Miben különböznek egymástól? (A szitakötő teste nyulánkból, szárnyai olyanok, mintha üvegből volnának.) (Részletösszefoglalás.)

III. a) Hol tartózkodnak azok az állatok, amelyekről ma beszéltünk? Milyen állatoknak nevezhetjük tehát őket? Hány csoportba oszthatjuk őket? Melyek a madarak? A csuszómászók? A rovarok? Melyek élnek a vízben és a szárazföldön is?

b) Miért élnek ezek az állatok vízenyős helyeken? Mivel táplálkozik a hal, béka, kígyó, gyík? Melyik állat a szitakötő ellensége? Melyik a hal ellensége? Miért vadászik a gólya a kígyóra? Miért ellensége a kígyó a rovaroknak? Miért hasznos állat a béka, a gyík? Ki látott télen békát, kígyót, gyíkot? Hol vannak, miért alszanak télen ezek az állatok? Ők is elmehetnének más házába, mint a fecske, meg a gólya? Ha a jó Isten nem gondoskodik róluk így, valamennyien elpusztulnának. Ha pedig a rovarok nagyon elszaporodnának, mi történne gyümölcsfáinkkal, terményeinkkel? Hova lesznek télire a rovarok? Hogyan szaporodnak mégis úgy el tavasszal? Miért nem szabad a gyümölcsfákon a pókhálószerű gömböcskéket otthagyni? Mit kell csinálni a rovarok petéivel? Hogyan pusztíthatjuk el azokat legbiztosabban?

c) Rajzoljátok le a tábláról a mocsárvilág lakóit! Aki akarja, egy-egy állat testét agyagból is kimintázhatja. Meglátom, kié lesz a legszebb?

Számolás és mérés

III. osztály.

A számok helyi értékének ismertetése

Előkészület. A számképek csak akkor képezhetik a tanulók számolási munkájának alapját, ha azokat valóságos tárgyakról szerezték, másszóval mennyiséget a tanulók a valóságos tárgyak szemlélete alapján állapíthatnak meg.

Ha nem így történik, akkor a gyermek lelkében csak a számok (mennyiségek) szóképei (nevei) maradnak meg s csak egy új kifejezéssel lett gazdagabb a lélek, de a számoláshoz szükséges tárgyi ismeretek híján.

Ebből az következik, hogy fogalmakat nem származtathatunk, mert a fogalomalkotáshoz szükséges képzetek hiányoznak.

A négy számolási alapfogalmat (mennyiségek növekedése, fogyása, összehasonlítása és megkülönböztetése) már az első osztályban kell valóságos tárgyak segítségével helyesen megalkotni. Ez a legnehezebb munka. A számolás tanítás igazi művészete az első osztályban végzett munka eredményén látható. A többi osz-

tály az itt szerzett fogalmakkal dolgozik tovább, csak a számkört bővíti fokozatosan; a III.—IV. osztályokban a műveletek írásbeli megoldásának technikája változik. Nagyon fontos, hogy eljárásunk a számolás tanításánál sokoldalú és gyakorlati legyen s ezért ne megnevezett számokkal dolgozzunk, hanem valóságos mértékekkel.

A III. és IV. osztály egész anyaga azonban azon fordul meg, sikerült-e megértetni a tanulókkal a számok helyi értékének fogalmát.

TANÍTÁS.

I. Előkészítés. a) Érdeklődés felkeltése.

FigyeljeteK csak ide, gyermekek, egy szép történetet beszélek el nektek. Emlékezték ugy-e, hogy néhány héttel ezelőtt beszéltem nektek a takarékoságról. Elmondtam, hogy milyen boldogok azok az emberek, akik már kis gyermekkorukban megszokták a takarékoságot. Az ilyen emberek azután soha semmiben sem szenvednek hiányt, s nem szorulnak a mások könyörületére.

b) Célkiűzés. Elbeszélem most nektek azt a történetet, amely szintén egy takarékos gyermekről szól.

II. Tárgyalás. A probléma felvetése.

Volt egyszer egy kis fiu, ugy hívták Pista. Ott lakott a szüleivel az én szomszédságomban egy esztendeig. Mint jó szomszédokat, gyakran fölkerestem őket. Ilyenkor az édesanyja nem győzött nekem eleget beszélni az ő Pistikéje jóságáról. Én is nagyon megszerettem Pistikét. Milyen tulajdonságai voltak Pistának? Szorgalmas, jó és szófogadó volt. Lehet-e ilyen kis fiut nem szeretni? Bizony, Pistikát mindenki szerette, nemcsak otthon, hanem az iskolában is szerették őt pajtásai és tanítója is. Végre elérkezett a várva-várt nap az iskolában, amikor nagy örömmel vitték haza karácsony előtt a gyermekek az értesítő-könyvecskét. Mit gondoltok, minden gyermek örült a könyvecskének? Bizony, csak a szorgalmas tanulók örültek. Miért? Mert ezek jó osztályzatot kaptak. A mi kis Pistánk is azok közé tartozott, akik „dicséretes, dicséretes, kitűnő” osztályzatot kaptak. Csakhogy Pistának a „Jegyzet” rovatban még más valami is volt ám beírva: „Füzeteinek könyveinek és ruhájának tisztaságáért még külön is megdicsérem.” Ezt írta oda a tanítója. Képzelteritek, hogy milyen boldogok voltak a szülei, mikor mindezeket elolvasták. Fölemelték, magukhoz ölelték és össze-vissza csókolták. Édesapja pedig így szólt hozzá: „Pistikám, mivel te olyan jó kis fiu vagy, ezért most kérj valami szép játékot és én azonnal megveszem neked!” Pista pedig így felelt: „Édesapám, van az osztályunkban egy kis fiu, Bandikának hívják. Annak a szülei nagyon szegények, még soha nem látott játékot. Tessék nekem adni Édesapám néhány fillért, én összegyűjtöm és majd veszek érte a születése napjára egy szép játékot.” Könny szökött Édesapjának szemébe az örömtől, mert

most még egy újabb jó tulajdonságát ismerte meg Pistikának. Mit gondoltok, mi volt ez a jó tulajdonsága? Igen, a jószívűsége.

Hát mikor lesz Bandika születésnapja? — kérdezte Pista édesanyja. — Május 1-én — felelte Pista. Erre édesapja megígérte, hogy január 1-től mindennap 1 fillért ad fiának, aki azt összegyűjti, s mire Bandi születésnapja elérkezik, annyi pénze lesz együtt, hogy vehet rajta szép játékot. Nagy volt az öröme Pistikének. Elérkezett az este. Szépen imádkozott, levetkőzött, kezét csókolt szüleinek és lefeküdt. Hamar elaludt. Soha olyan szépet nem álmodott, mint akkor este. Angyalok röpködtek körülötte, mindegyiknek a kezében gyönyörű persely volt és mind odatették Pisti elé, hogy válasszon. Még álmában is mosolygós volt az arcocskája. De nemsokára ez is elmúlt, reggel lett. Pisti felébredt, kiugrott ágyából, megmosakodott, felöltözött, imádkozott és a reggeli asztalhoz ült. Csészeje mellett egy nagy dobozt pillantott meg. Megkérdezte az édesapját, hogy kié a doboz? Mikor azt a feleletet kapta, hogy az övé, nagy örömmel és kíváncsisággal bontotta fel. Mindjárt legfelül egy szép mozdonyt vett észre. Örömmel nyult utána. Csakhogy egy gyönyörű szép és igen érdekes persely az. Letette az asztalra és nézegette. Nézzétek csak, ilyen volt! (Szemléltetem: papírból is elkészíthető, mégpedig úgy, hogy 3 kockát illesztünk össze, amelyek egyik oldalukkal egymás mellett vannak. Felül mindegyiknek nyílása van a pénz bedobására.)

Édesapja most ezt mondta Pistikének: „Te mindennap 1 fillért kapsz és azt ide, az első (jobbboldali) rekeszbe dobod.“ Pistike így is cselekedett. Naponta bedobott 1 fillért. A 3-ik napon mennyi darab 1 filléres volt jobbról az első rekeszben? Hát a 8-ik napon? Gyere ki és ird fel a rekesz külsejére, hogy a 8-ik napon mennyi darab 1 filléres volt benne.

Hát a tizedik napon, hány fillér volt már benne? És ha ezt így folytatta volna tovább is, végre is mi történt volna jobbról az első rekesszel? (Megtelt volna.) Csakhogy édesapja nem akarta ám, hogy ez az első rekesz tele legyen és a többi rekeszek üresen maradjanak. Ezért a 10-ik napon így szólt hozzá: „Pistike, számláld meg az 1 filléreseidet.“ Pistike megszámálta. „Mit gondolsz, mennyi volt jobbról az első rekeszben? (10 fillér.) Hány darabban volt a 10 fillér? (10 darabban.) Milyen pénzdarabok voltak azok? (1 filléresek.)

Most édesapja elkérte a 10 darab 1 fillérest és adott érte Pistának egy pénzdarabot. Milyen pénzdarab lehetett az? (Egy darab 10 filléres.) Mit gondoltok, hová dobta most ezt Pista? (Jobbról a második rekeszbe.) Miért nem dobta ezt is az első rekeszbe? (Mert összekeveredett volna az 1 filléresekkel.) Tehát a 10-ik napon a beváltás után melyik rekeszben volt pénz? (Jobbról a 2-ikban.) Mennyi volt benne? (Egy darab 10 filléres.) És jobbról az első rekeszben mennyi volt? (Semmi.) Hogyan lehetne ezt leírni? (Zéróval.) Gyere ki és majd leírod a rekeszek külsejére, hogy mennyi pénzdarab volt bennük? Azon kezd el, amelyikben na-

gyobb pénzdarab van. (Most már a rekeszek fölé odairom, hogy milyen pénzdarabot dobunk be, a könnyebb szemléltetés végett.)

Milyen pénzdarabok voltak a 11-ik napon a rekeszekben? Hát a 19-ikken? Mit gondoltok, a 20-ik napon mennyi 1 filléres gyűlt össze ismét jobbról az első rekeszben? Mit csinált most ismét az édesapja? (Beváltotta újra a 10 darab 1 fillérest egy darab 10 filléresre.) Hová került ez a 2-ik darab 10 filléres? (Jobbról a második rekeszbe.) Mondd meg, milyen pénzdarabok voltak a rekeszekben az 56-ik napon? (5 darab 10 filléres és 6 darab 1 filléres.) Melyik rekeszben voltak ezek? Gyere ki és ird fel a rekeszek külsejére, hogy a 75-ik napon mennyi és milyen pénzdarabok voltak a rekeszekben?

No, mit gondoltok gyerekek (és itt rámutatok jobbról a 3-ik rekeszre), hogy itt jobbról a 3-ik rekeszbe sohasem jutott pénz? Mikor került jobbról a 3-ik rekeszbe 10 darab 10 filléres? Hány darab 1 filléres van a 10 darab 10 filléresben? Mit csinált ekkor Pista édesapja a 10 darab 10 filléressel? Az 1 pengő hány darab 1 filléres? Hová került ekkor az 1 darab 100 filléres? Miért nem tette ezt is jobbról a 2-ik rekeszbe? (Összekeveredett volna a 10 filléresekkel.) Jőjj ki és ird fel a rekeszekre, hogy a 100-ik napon a beváltás után milyen pénzdarabok voltak a rekeszekben? (Megjegyezzük, hogy a legnagyobb pénzdarabnál kezdje el.) Milyen pénzdarabok voltak a rekeszekben a 104-ik napon?

Gyerekek, most már a perselyt másképpen fogom lerajzolni, csak a rekeszek oldalát jelölöm meg. (Ezáltal közeledünk a füzet négyzetes vonalozásához.) Most mondjátok meg, hogy Bandi születésnapjáig mennyi pénze gyűlt össze Pistának havonként? (Januárban 31 fillér, februárban (szökőév) 29 fillér, márciusban 31 fillér és áprilisban 30 fillér, összesen 121 fillér.)

Gyerekek, most már a rekeszek képét is letörülöm a tábláról és a tábla minden egyes négyzetét egy-egy rekesznek tekintjük és most már a perselyt ti magatok fogjátok elhelyezni a táblán, bár-hová akarjátok, kedvetek szerint. Csak arra kell ügyelnetek, hogy a persely rekeszei mindig egymás mellett legyenek, mert az egy darabból van készítve.

Ki szeretne ilyen perselyt? Miért jobb az ilyen persely? (Ebben a perselyben minden pénzdarab az értéke szerint van elhelyezve.

III. Összefoglalás. Mondd meg, ebben a perselyben jobbról az első, második és harmadik rekeszben hányfilléresesek vannak? (Ismétlés alkalmával a „rekesz” szót lassan elhagyjuk, majd elhagyjuk az „egyfilléres,” „tízfilléres” és a „pengő” elnevezéseket is, helyettük egyes, tizes és százas szerepel.)

Milyen értékű számok vannak jobbról az első helyen? A másodikon? A harmadikon?

IV. Erkölc si le von á s. A mese befejezésül elmondom, hogy Pista másnap, május 1-én egy nagy csomaggal ment az iskolába. Az összegyűjtött pénzen vásárolt édességeket és a saját

mozdonyát is becsomagolva az édességekkel együtt átadta Bandinak. Bandi örömeiben megölelte és nagyon megköszönte. A tanító bácsi is tudomást szerzett róla és nyilvánosan, valamennyi fiu előtt megdicsérte Pistát.

V. A l k a l m a z á s. Rajz és kézimunka: persely rajzolása és papirdobozból való elkészítése.

Irsai M. Debrecen.

OLVASMÁNYTÁRGYALÁS

IV. osztály.

ISTEN ÁLDD MEG A MAGYART.

„Bolyongásaim közben egyszer az erdők mélyéből egy dal zendült fel.

„Isten áldd meg a magyart
Jó kedvvel, bőséggel...!”

A dal egyre erősebben hangzott és nem akart megszűnni. Ugy látszott, hogy az éneklők végtől-végig akarják énekelni Kölcsey versét.

Csak egy kis csalit választott el a dalolóktól; annak zöld ág-bogain keresztülfurva magamat, sik mezőre értem. A mező közepén állt egy nagy terebélyes bükkfa.

Ott, a bükkfa alatt, ült a zöld pázsiton tizenkét ember: a gyermek-kortól kezdve a huszonnégy évesig.

Azok dalolták ott a Himnuszt.

Az a tizenkét alak ott mind — vak volt.

Szegény árvafiuk mind, kik nem látnak sem eget, sem földet többé.

Behunyt szemmel, égneek emelt arccal, lelkesült ajakkal úgy énekeltek ott a kerek fa tövében: „Isten áldd meg a magyart!”, hogy a könny kicsordult a szememből.

Azon vettem észre magamat, hogy a két kezem imára kulcsolódott.”

Jókai Mór.

I. ELŐKÉSZÜLET.

a) Tartalmi szempontok.

Az előkészület legelső ténye megállapítani az olvasmány alap-gondolatát. A Himnusz énekléséről van szó. Bárhol s akárhányszor halljuk ez éneket, tagadhatatlanul megkapja lelkünket azon fenség, mely e zsolozsma szerű dalból áramlik szívünkbe. Ez a dal annyira összeforrott hazafias érzésünkkel, hogy szinte nemzeti imánknak tekintjük. A Himnusznak felénk áramló akkordjai mindenkor meghatódottságot váltanak ki belőlünk. A Himnusz-

nak valami csodálatos, érzésünkbe belemarkoló hatása van, s mennyivel nagyobb az a hatás, mikor vakok énekelik. Azok a vakok, akik hazájukból semmit nem ismernek, akik csak egy belső érzés sugallata folytán énekelik a fenséges dalt.

Ez az olvasmány alapgondolata s ez az alapgondolat gyönyörű alkalmat nyújt arra, hogy észrevétezzük a gyermekekkel, hogy a hazaszeretet érzése a szívbe van beoltva. Ez az érzés külső hatások alatt erősödhetik, de a csiráját a jó Isten helyezte bele a szívünkbe. Ezt jelöljük meg tárgyalásunk céljává.

E cél elérésére a következő utat állapítjuk meg.

Az olvasmány tárgyalásához előkészítjük a talajt. Megteremtjük a szükséges hangulatot. Utalunk a gyermekek tapasztalataira, hogy mit éreztek ők, midőn iskolai ünnepélyek alkalmával felhangzottak a Himnusz gyönyörű hangjai. Miután az olvasmányban az író számol be arról, hogy milyen érzést váltott ki belőle a hallott dal, a gyermek érzése és az író érzése közé áthidalásként hangulatot keltő epizóddal elmeséljük, mikor hallottuk mi legszebben énekelni a Himnuszt. Tanításunk ezen része tehát a hangulatkeltés.

Ezután áttérhetünk analógia alapján az olvasmányra, melyben Jókai mondja el, hogy mikor hatotta meg őt legjobban e dal. Ez lesz tanításunk második része, a célkitűzés.

Ezen előzmények után hozzákezdhetünk az olvasmány tárgyalásához. A tárgyalást megelőzőleg megelégszünk a célkitűzéssel, s az olvasmány tartalmából semmit sem mondunk el, mert veszélyeztetnénk a hatást. Az olvasmányból a jobb olvasókkal olvastatjuk az egyes részeket s egyes részenként tárgyaljuk. Így az olvasmány fejlődésének megfelelően először is felmerül a költő esete, aki erdőben sétálgatva, messziről hallja a Himnusz hangjait. Még ekkor inkább csak kíváncsiságból keresi az éneklőket s szívét a legerősebb érzés hulláma akkor ragadja meg, mikor azt látja, hogy vakok énekelik a dalt. A költőnek ezt a megdöbbentő érzését kell a tanítónak önmagán keresztül a gyermekekre suggerálni, hogy a tanítás célját elérje. S ezt az érzést még erősebbé, mélyebbé kell tennünk a Himnusz elénekeltetésével. Azok a gyermekek még soha sem énekelték a Himnuszt oly őszinte, igaz érzéssel, mint ez olvasmány tárgyalása után.

b) Alaki szempontok.

Az erkölcsi tartalmu olvasmányok tárgyalása sokban hasonlít a lírai költemények tárgyalásának módjához. Itt is a költő lelkéből fakadt érzést kell a gyermekekkel átéreztetni s javunkra kamatoztatni. Ez is egy általános hangulat keretében folyik le s ezért csak az a tanító tudja gyümölcsözőleg felhasználni, aki átérzi s a költő lelkének gazdagságával hangulatot tud teremteni és

ezt a hangulatot annyira tudja fokozni, amennyire szükség van arra, hogy a gyermekek lelkében igaz és maradandó nyomot hagyjon.

Az erkölcsi tartalmu olvasmányok tárgyalásánál különösen előtérbe lép a tanító azon képessége, hogy megjelenítő-erejével miként tudja az egész jelenetet drámai cselekményképen lefolytatni. Világos, tagolt és sok érzelmet ébresztő beszéd, ennek kísérője az arckifejezés, a mozdulat mind hatalmasan kiveszi e munkából a részét.

Miután érzelem keltése, annak ébrentartása s mélyítése a cél, természetesen mindig főgondunk legyen a hangulat megtartása s a szó értelmezés teljesen háttérbe szorul. Az, hogy a vakok bükkfa alatt énekeltek, teljesen mellékes, a fő az, hogy vakok énekeltek. A hangulatból való kiköppenést eredményező meghatározások, szemléltetések tehát mellőzendők ez alkalommal. Ahol esetleg szükséges, egy rokonértelmű szóval világítjuk meg az ismeretlen fogalmat.

c) A tanítás vázlata.

Ezen előkészület alapján a következő vázlatot állítjuk össze.

I. Előkészítés.

- a) Hangulatkeltés.
- b) Áthajlás az olvasmány tárgyára.
- c) Célkitűzés.

II. Tárgyalás.

- a) A költő esete.
- b) A vakok éneke s ennek értékelése. A költő meghatottsága.
- c) Elmélyedés. A hazaszeretet érzése a szívben van.
- d) A Himnusz elénekeltetésével a gyermekeket érzésükben megerősítjük annyira, hogy ha eddig a Himnuszban egyszerű dalt láttak, ezentul a nemzet imáját hallgassák benne.

III. Begyakorlás.

- a) Olvastatás.
- b) Elbeszéltetés.

II. A TANÍTÁS.

I. Előkészítés.

a) Hangulatkeltés. Ti már sok dalt tanultatok énekelni. Soroljatok el néhányat! Emlékeztek-e azokra a nemzeti ünnepekre, amelyeket az elmúlt tanévben rendeztünk? Melyek voltak azok? Mit énekeltek akkor? (A Himnusz.) Tetszik-e nektek ez a dal? Miért? Gondolkozzatok csak ezen az egy során: „Isten áldd meg a magyart!...” Mi van ebben kifejezve? Kérhetünk-e szébbet, nagyobbat Istentől, mint mikor ég felé fordítjuk szemeinket,

szívünk igaz érzésével kérjük a jó Istent, hogy áldja meg ezt a mi népünket, áldja meg a magyart! Mit éreztetek ti, mikor énekeltek, vagy halljátok ezt a gyönyörű imát? Én is úgy vagyok, mint ti, gyermekeim! Hányszor hallottam én már ezt énekelni s hányszor énekeltem magam is és mindig úgy éreztem, mintha először a szívem összeszorulna s azután kinyílna és a lelkem felszállna a jó Istenhez kérni, hogy áldja meg a magyart! Sokszor hallottam énekelni, de egyszer mégis olyan hatással volt reám, mint soha! Akarjátok, hogy elbeszéljem? Ezelőtt körülbelül 25—30 évvel nagy tornaversenyt rendeztek Budapesten. Az ország minden részéből felmentek a fővárosba a magyar diákok. Gyönyörűség volt nézni, amint a diákcsoportok zászlókkal, trombitaszóval, szép tornaruhában végigvonultak az utcákon s kimasíroztak a versenytérre. Ott a csapatok egy nagy négyszögbe állottak fel s minden csapat mellett ott állott a zászlótartó a zászlóval. Soha nem felejttem el ezt a csodaszép látványt! Én egy ház ablakából néztem. Ott állott előttem vagy ötezer szép, délceg, büszke tekintetű magyar fiú. Egyszerre csak megharsantak a trombiták, elhangzottak a „vigyázz!” vezényszavak, minden fiú úgy állt mozdulatlanul, mint a szobor; a zászlótartók mélyen meghajtották lobogójukat... a király jött! Ott ment el kíséretével a sorok előtt. S mikor a kijelölt helyre ért, egy intésre ötezer magyar tanuló ajkáról hangzott fel az imádság: „Isten áldd meg a magyart!” Először csak hal-kan, mint a sóhajlás. Majd erősebben, mind erősebben s amikor ez következett: „Megbűnhődte már e nép a multat s jövődöt” — mint a mennydörgés szállt fel az ének, talán egyenesen a Mindenható zsámolyához. Ha soha nem hallgatta volna meg a jó Isten az imánkat, ezt bizonyosan meghallgatta. A mi jó öreg királyunk levette sapkáját, lehajtotta fejét s úgy hallgatta végig az imádságot. Ezt, gyermekeim, soha nem tudom elfelejteni. Sokszor hallottam azelőtt is, azóta is a Himnuszt énekelni, de ilyen hatást soha nem tett reám.

b) Áthajlás az olvasmány tartalmára. Én most elmeséltem nektek, hogy mikor hallottam legszebben a Himnuszt énekelni. Hallottátok már Jókai Mór nevét? Ki volt az? Ő is sokszor hallotta ezt a szép imát, mindig nagyon meg hatotta, de egyszer ő is úgy hallotta, amint még soha. Ezt a jelenetet gyönyörű olvasmányban írta le s ez az olvasmány a ti olvasókönyvetekben is megvan.

c) Célkitűzés. Ezt fogjuk olvasni és beszélgetünk róla.

II. T á r g y a l á s.

a) A költő esete. (Olvastatom.)

„Bolyongásaim között egyszer az erdők mélyéből egy dal zendült felém: „Isten áldd meg a magyart jó kedvvel, bőséggel...”! A dal egyre erősebben hangzott és nem akart megszűnni. Ugy látszott, hogy az éneklők végig akarják énekelni Kölcsey versét.”

Kiről olvastál? Meséld el, mi történt Jókaival? Ha te jártál volna arra, mit gondoltál volna, kik énekelnek ott az erdőben?

(Talán majálisozók.) Jókai is bizonyosan azt gondolta. Vajjon nem álltál volna meg bolyongásaid között, hogy hallgasd a dalt? Mit éreznél, ha távol a községtől, egy erdőben magányosan sétálva, egyszerre a szél messziről feléd hozná a Himnusz hangjait? (Meghatottságot.) Bizonyosan Jókai is ezt érzett. Kisérjük figyelemmel, mit tett tovább az író.

(Olvasatom.) „Csak egy kis csalit választott el a dalolóktól; annak zöld ág-bogain keresztülfurva magamat, sík mezőre értem. A mező közepén állt egy nagy, terebélyes bükkfa. Ott, a bükkfa alatt, állt a zöld pázsiton tizenkét ember; a gyermekkortól kezdve a huszonnégy évesig. Azok dalolták ott a Himnust.“

Miért kereste fel Jókai a dalolókat? (Kíváncsiságból.) Kiket talált a bükkfa alatt? (Gyermekeket és felnőtteket.) Vajjon mit kerestek ezek az erdőben? Valószínűleg kiránduláson voltak. Ilyenkor a jókedvben a haza is eszükbe szokott jutni. (Ugy olvassuk el, kik voltak azok a kirándulók!)

(Itt van a tanítás fordulópontja. Itt a tanítás összes belső és külső eszközeit fel kell használni, hogy szinte megdöbbenésszerűen hasson az, hogy vakok énekeltek. Mig eddig a tanító hangja inkább csevegésszerű volt, itt egyszerre drámai erejű legyen. Jól teszi a tanító, ha ezt a részt saját maga olvassa, hogy ezzel is megerősítse a fejtegetés alapját.)

b) Vakok éneke. Ennek értékelése. A költő meghatottsága. (Olvasatom.) „Az a tizenkét alak ott mind — vak volt. Szegény, árva fiúk mind, kik nem látnak sem eget, sem földet többé. Behunyt szemmel, égnek emelt arcra, lelkesült ajakkal úgy énekeltek ott a kerek fa tövében: „Isten áldd meg a magyart“, hogy a könny is kicsordult a szememből. Azon vettem észre magamat, hogy a két kezem imára kulcsolódott.

Most már megtudta Jókai, hogy kik énekeltek: — vakok. Láttatok már vak embert? Tudjátok-e elképzelni annak a rettenetes sorsát? Csukjátok be a szemeteket! Ilyen sötétségben vannak ők örökké. Megmondtátok már, hogy mit érezhetett Jókai, mikor ott az erdőben bolyongva váratlanul felhangzott a Himnusz gyönyörű dala. (Meghatottságot.) Tudta-e már akkor, hogy kik énekeltek? Tudta-e akkor, mikor megnézte a dalolókat? Vajjon mikor érezhetett nagyobb meghatottságot? Miből tudjátok, hogy Jókai ekkor nagyobb meghatottságot érzett? (Keze imára kulcsolódott és szeméből könnyek hullottak.)

c) Elmélyítés. A hazaszeretet érzése a szívben van. Keressük az okát, hogy miért hatotta meg Jókait különösen az, hogy vakok énekeltek? Hazánknak melyik vidékét láttad már? Tetszett-e? Mi tetszett rajta? Te, mint magyar fiú nem éreztél valamit, amikor ott álltál a Magas Tátra égbenyuló havas ormán? Ki látta a szép Balatont? Melyik vidéket láttatok még? Én meg nyáron az Alföldön utaztam végig. Kinéztem az ablakon. Éppen arattak. A megérett buza olyan sárga volt, mintha a jó Isten aranyat hullatott volna a földre. Szinte elszorult a szívem a nagy

boldogságtól, mikor arra gondoltam, hogy ez a nagy gazdagság mind a mienk. S amikor ezt láttam, csoda-e, ha önkénytelenül is imára kulcsolódott a kezem s az ég felé tekintve, kértem a jó Istent, hogy áldja meg azt, ami nekünk legdrágább: áldja meg a mi szép hazánkat, áldja meg a magyart!

S mindebből a sok szépségből látnak-e valamit a vakok? Csukjátok be ismét a szemeteket. Míg ti gyönyörködtök hazátok szépségében, ők örök éjtszakában vannak. S mégis mit énekeltek? Mire kérték énekükben, imájukban az Istent? (Hogy áldja meg a magyar hazát, a magyart.) De hiszen ők nem is ismerik a hazájukat! Hát mi sugta nekik, hogy mégis azt énekeljék? (A hazaszeretet érzése.) Hol van elrejtve a hazaszeretet érzése? (A szívekben.) Ki rejtette oda? (A jó Isten.) Micsoda végtelen erővel köt bennünket ez az érzés a mi hazánkhoz. Ha a jó Isten, hogy itt ne hagyjuk ezt a mi szép hazánkat, talán idekötött volna ehhez a földhöz, elmehettünk volna-e? A kötelet elvághatjuk, a láncot elszakíthatjuk.) S íme, a jó Isten nem kötött semmivel sem ehhez a földhöz, csak egy parányi érzést adott szivünkbe. Melyik érzés ez? (A hazaszeretet érzése az, ami bennünket ideköt a mi szent hazánk földjéhez s ez az érzés sugja nekünk és sugja a vakoknak is, hogy ég felé tekintve, buzgó fohással kérjük a Mindenhatót: „Isten áldd meg a magyart!” És ha azok a vakok, akik ebből a szép hazából semmit sem ismernek, olyan buzgón énekeltek, vajjon mi, akik ezt a szép hazát látjuk, ismerjük, ne énekeljük el? (A tanulók elénekelik a Himnuszot.)

III. BEGYAKORLÁS.

- a) Az olvasmány egészben való elolvastatása.
- b) Az olvasmány tartalmának összefüggő elmondása. (Rajzolják le azt a jelenetet, amikor a vakok a fa tövében ülve énekeltek.)

Bevezetés a térképolvasásba

(V.—VI. osztály.)

Ezt a végtelen nagy alaposágot kívánó, talán a legfontosabb földrajzi órát két részre osztjuk. Az első részét a természetben, kirándulással kapcsolatban tartjuk s az itt szerzett, mintegy előkészítő tájékozódás nyomán folytatódik a következő tantermi oktatás. Természetes, hogy e tanítást a földrajzi alapfogalmak) felujtása és tökéletes megértése előzi meg.

Első rész.

A kirándulás terve

a) Az iskolaudvarban: Az égtájak meghatározása után annak megállapítása, hogy a községünkben kivezető út észak-déli irányu.

b) A községben: Az utca, keresztut; keleti, nyugati ház-sor; sikátor.

c) A határban: Országut, dűlőut, ösvény; sikság, hegység; a hidon a patak jobb- és balpartja, tó, mocsár.

d) A heggyen (sik vidéken valami magasabb halom): A látóhatár. A közelben fekvő községek irányának meghatározása s jelölése, távolságbecslés. A megjelölt viszonylatok alapján hasonló kisebb rajz készíttetése, kis jelzőpóznák segítségével. A vidék kialakíttatása a magunkkal vitt anyagból (platsztinból).

e) Hazafelé: Beszélgetés a szerzett földrajzi ismeretekkel koncentrálható dolgokról. (Földtan, természetrajz, emberföldrajz, történelem stb.)

A kirándulás lefolyása

a) Az iskolaudvarban: Ki mutatja meg, merre van kelet? Honnan tudod, hogy kelet valóban arra van? (Az égnek ezen a táján kél fel a Nap.) Hol nyugszik le? Mutassatok nyugat felé! Hogy tudod meghatározni, merre van észak? (Ha úgy állunk, hogy kelet jobbkezünk felé essék: előttünk van észak.) Hátunk mögött? Merre látszik innen a torony? (Észak és nyugat között középen, tehát észak-nyugat felé.) Ki tudná megmutatni a mel-léktájakat? Most kimegyünk a község határába. Melyik égtáj irányában haladunk arra felé? Amikor visszajövünk ezen az uton, melyik égtáj felé haladunk? Mit mondhatunk tehát, a mi utcánk milyen irányu? Miért? Induljunk!

b) A községben. Hová jutottunk? (Az utcára.) Melyik része ez az utcának, ahol mi megyünk? (Gyalogjárója.) Hogy nevez-zük a gyalogjárók közötti részt? (Kocsiutnak, uttestnek.) Néz-

zének, a tulsó oldalon egy utca napnyugat felé vezet; szemben az innső oldalon a másik utca keletre halad. Hogyan nevezzük az utcák ilyen találkozását? (Utcakereszteződésnek.) Ebből az utcakereszteződésből hány felé indulhatnánk? Ha két ut keresztezi egymást, minek nevezzük? (Keresztutnak.) Ki állott már keresztuton? Onnan is hány irányba lehet menni? Haladjunk tovább! Az egymásután következő házak mit alkotnak? (Házsort.) Hány házsora van ennek az utcának? (Kettő.) Ha utcánk észak-déli irányu, hogyan nevezhetjük a két házsorát? (Keleti és nyugati házsor.) Mutasd meg, melyik ennek az utcának keleti házsora? Miért? Melyik a nyugati sora? Miért? Mi ez itt? (Sikátor.) Mi különbséget találsz az utca és sikátor között? Elhagytuk az utolsó házat is. Hová értünk már? (A község határába.)

c) *A határban.* Mi a neve ennek az utnak, amelyen haladunk? (Országút.) Mire való ez az árok az országút mentén jobbról és balról? Ki tudja, mit jelent ezen a kövön ez a szám? Mit látsz alatta? (Km.) Honnan vagyunk egy kilométernyire? (A község-házától, templomtól stb.) Ha innen olyan távolságra megyünk előre, mint ide a községháza, ott is találunk ilyen követ, csak hogy azon már nem ez a szám lesz... hanem? Milyen messzire volnánk községünkől, ha a 14 Km jelzésű kőnél volnánk? (Mint ide 14-szer a községháza.) Nézzétek csak, gyerekek! Ott az árkon túl is látunk egy követ! (Az határkő.) Miért állították oda? Mi a neve ennek a kis mezei utnak? (Dülőut.) Mire való a dülőut? Kanyarodjunk be a dülőutra s folytassuk tovább utunkat! Lásásokat, itt már szekérrel (kocsival) tovább nem járhatnak, csak gyalogszerrel. Tudjátok, bizonyosan, mi a neve az ilyen keskeny kis utnak? (Gyalogut.) Hová értünk ismét? (Dülőutra.) Amott hidat látok, menjünk oda! Mit gondoltok, milyen távol lehet hozzánk az a hid? Jegyezd fel, ki mennyire becsülte a hid távolságát, te pedig mérd le, hány lépés! Ki tudja megmondani, melyik ennek a pataknak a balpartja? Biztosan tudod? Miért? (Arccal arra felé fordulok, amerre a víz folyik s akkor balkezem felől van a balpart, jobbkezem felől a jobbpart.) Ki látja azt a csillámló viziükröt ott? Mi az? (Tó.) Menjünk arrafelé! Utánam gyertek szépen, libasorban, mert úgy látom, ezen az oldalon besüppednétek. Hogy is nevezzük az ilyen süppedékes, vizenyős helyeket? (Lápnak, ingoványnak.) S ha a láp nagyon vizenyős? (Mocsárnak.) Ki találja el, hányat kell még lépnünk addig a bokorig, amely amott a hegy (halom, töltés stb.) lábán van? (Beecslés.) Itt, a hegy alján elterülő vidéket milyennek nevezhetjük? (Sik vidéknek, síkságnak.) Sik vidéken: Mit gondoltok, milyen magas lehet ez a halom? Hát a domb? És a hegy? Melyek a hegy részei? (Otthon már csináltunk agyagból hegyet. Hegyláb, oldal, tető, csucs, orom.)

d) *A hegyen.* (Sikvidéken ez a rész elmarad, dombos vidéken a dombra alkalmazzuk.) Ki mutatja meg, merre van kelet?

Miért? Merre legszélesebb a látóhatár? Merre a legkeskenyebb? Miért? (Mert erre a hegyektől nem láthatunk.) Milyen vidéken a legnagyobb a látóhatár? (Sik vidéken.) Miért? Egy kb. 10 m. átmérőjű tisztás középpontjába póznát erősítek. Gyertek valamenynyien ide a pózna köré! Melyik község van hozzánk a legközelebb? (Az, amott.) Menj négy lépést a póznától ennek a községnek az irányába s ott szurd le azt a kisebb cöveket! (Mi a neve annak a községnek? X) Írd fel erre a papírra s tüzd rá rajzszöggel a cövekre. Erre a póznára a mi községünk nevét erősítjük oda. Ki mondja meg, a mi községünktől merre van X község? (Északra.) Az előbbi községen túl még egy községet is látunk. Melyik van közelebb a mi községünkhöz? Menj és szurd le ezt a cöveket ennek (Y) a községnek az irányában! De vigyázz, X községhez közelebb essék, mint a mi községünket jelző póznától van X község! Jelöld meg ezt a cöveket is! Melyik község van legtávolabb innen? Állj ide, a községünket jelző póznához s mondd meg, milyen irányban van tőlünk ez a község? Milyen messzire lehet ide? (Feleannyira, X-től, mint az községünktől.) Akkor milyen messzire tüződ le a második (Y) község cövekjét? (Ehhez hasonlóan megjelöljük a látáshatárba eső más 4—6 község irányát s viszonylagos távolságát, majd folytatjuk.) Jőjjetek most mindnyájan ide (kivül a körön)! Menjen a mi községünkhöz Géza! Ha tőle észak felé utazunk, melyik községbe érünk? Utazz tehát a mi községünktől északra! (Akkor X községbe érkezem.) Ha délre utaznál?

Ezekután a gyermekeket négyes csoportba osztom. Mindegyik csoport 2—3 dm-es pálcikával megjelöli a mi községünket, mint a kiindulás középpontját, majd a megfelelő irányokban levő községeket, csak hogy a távolságot ez alkalommal nem lépésben, hanem lábakban, araszokban mérik le. Ha X község a mi községünktől pl. 5 lépésnyire volt, akkor itt 5 araszt mérnek le stb. Mikor ez arányosan kisebbitett jelzésekkel elkészültek a tanulók, itt is az irányoknak megfelelően elmondják a tanultakat. Végül egy kéregpapírra ujjnyi vastagságban agyagot (plasztilint) teszünk, egy filléressel megjelöljük a mi községünket (esetleg kisebb kör-lappal is lehet) s a többi községet is hozzá arányosan és a megfelelő égtáj felé felvázoljuk, vigyázva az irányokra és a távolságok arányára. Egy darabka kék papirossal megjelöljük a tavat, zsineggel a patakot kanyarulataival. Azután gyújtószállal meg-rajzoljuk a vasuti sín-pár irányát, vastag fehér pamut-tal az országutat, vékonyabbal a dűlőutakat. Az elkészült domborutérképről azután elmondjuk a látóhatár égtájak szerinti részeit, mindig utalva a távolságra is. Legvégül észrevétetjük, hogy tulajdonképpen a látott vidéket csináltuk meg erősen kicsinyítve.

e) *Hazafelé.* Melyik irányba kell indulnunk innen, hogy az országotra érjünk? Miért nem látunk itt a hegyoldalon vadvizet helyeket? Sik vidéknek melyik részén keletkezik tó, vagy mo-

csár? Miért folyik a patak a síkságon lassabban, mint a hegyek között? Miért nincsenek a patak mellett közvetlenül szántóföldek? Milyen vidéken vannak jó legelők? Miért építik az országutat, vasutat magasabbra, mint a mellette elterülő legelők, szántóföldek szintje? Látjátok, ezen a mezőn gyülekeztek a törökök, amikor községünket elfoglalták és felgyújtották ezelőtt 315 évvel. Mikor is volt az tehát? Ki tudja kiszámítani? Mit mondhatunk erről a mezőről tehát? (Történelmi nevezetességü.) Ehhez hasonló beszélgetéssel térünk haza.

Második rész.

A tanítási óra

VÁZLAT.

I. Kapcsolás. a) Érdeklődéskeltés. A gyermekek szeretnek házat építeni. Rajzoljuk le a házat. Az utcánkat, községünket s a vidéket is lerajzolhatjuk. Kis élmény keretében a tárgy fontosságára tereljük a figyelmet.

b) *Célkitűzés:* Beszéljünk ma arról, hogyan lehet egy vidéket lerajzolni?

II. Tárgyalás. Hogyan ábrázoljuk a gyakrabban előforduló tárgyakat, dolgokat a térképen? Térképjelek. A vidékünk ábrázolása, a térkép színeinek megbeszélése és értelmezése. (Természet, dombormű térkép, tájkép, vázlatos térkép, közönséges térkép.)

III. Begyakorlás. a) Alkalmazás. A tanultak összefoglalása és alkalmazása.

b) *Elmélyítés:* A homokasztalon való foglalkoztatás.

Módszeres kivétel

I. a) Szomszédom kisfiának tegnap csupa sár volt a keze. Mit gondoltok, miért? Nagy munkában volt! Házat épített, agyag kellett hozzá. Hanem amikor az ablakokat és ajtókat is elkészítette, olyan takaros kis épület volt az, hogy még a mesebeli hercegnek sincsen külön palotája! Ki épített közületek már házat? Ugyhát ti a kőműves mesterséget is értitek?

Csakhogy a kőműves, mielőtt házat építene, előbb az építendő ház rajzát is megcsinálja ám! Mit gondoltok, lehetne-e azon a készülő házban javítgatni? Ezért kell előre megtervezni, pontosan kiszámítani, mennyi helyiség lesz benne, milyen nagyok legyenek a szobák, a konyha, az éléskamra, milyen magas legyen a ház stb. Bizony, mindezt előre ki kell számítani. Nagy dolog lehet ez, gyermekek? Ki tudná megrajzolni egy ház tervét? Mondjuk el a részeket előbb? Milyen házat akarunk építeni? Földszintes legyen, vagy emeletes?



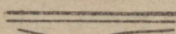

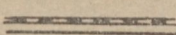
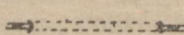













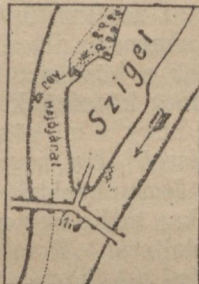



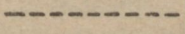
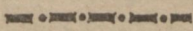
Hány szobája legyen? A szobák hová vezetnek? Legjobb az

utcára nyíló szoba. Miért? (Sok világosságot kap.) Milyenek legyenek a szobák ablakai? (Nagyok, világosak.) Miért? Akkor hát kezdjünk a rajzhoz!

(Tanító a táblán, gyermekek a füzetükben rajzolnak.)

Ez itt a föld színe, ezek a falak, ez az eresz, ez a tető, fölötte a kémény. Itt az ajtó, a másik falon két ablak van. (Így néz ki a ház előlről.) Hát hogyan látja a házat a repülőgépen ülő ember? Mit láthat belőle? (A tetőt.) Ki tudná megrajzolni

Gyakoribb térképjelek a következők:

○	3000-nél kevesebb lakossal		gyán, kohó
○	3000-10.000 lakossal		fürdő
⊙	10.000-25.000 "		országút
⊙	25.000-50.000 "		dűlőútak
●	50.000-100.000 "		vasút
■	100.000 lakoson felül		alagút
	székesfőváros		
	elszórt házak		
	templom		
	kápolna		
	rom		
	temető		
	homokos terület		
	mocsar		
	szőlő		
	erdő		
	hagó		
	szoros		
	bánya		
			csatornák
			málom
			háromszögelési pont
			magassági pont
			megyehatár
			országhatár

azt, mit lát a repülő a házunkból, ha felülről nézi! Milyenek látja az embereket? A fákat? Az országutat, folyót, a szántó-földeket? Községünket?

Gyermekek, ez nagyon érdekes lehet, onnan felülről nézni a mi községünket. Hát ha még az a pilóta le is fényképezi azt, amit községünkben lát!

Ki tudná megrajzolni közületek a mi utcánkat? Bizony ez nagyon nehéz volna, de én megtanítalak benneteket, hogyan lehet könnyen egy utcát, vagy akár községet is lerajzolni! Hogyan? Ugy rajzoljuk le, mint a repülő látja fentről!

(Rajzolás: Tanító a táblán, gyermekek füzetükben.)

Nahát rajzoljuk le így a mi utcánkat! Milyen irányu is a mi utcánk? Akkor ebben az irányban huzzunk két vonalat. Miért? (Mert a két házsort a repülő csak két vonalnak látja.) Hol van most a mi iskolánk? Rajzoljuk le mi is. Milyen épület van mellette? Rajzoljuk mellé azt is. Van-e fa az iskola előtt, meg az utcán? Rajzoljuk le a fákat is. Mit látnánk a fákból, ha fentről néznénk őket? Köröket rajzolunk! (A fősulyt az épületek egymáshoz való viszonyára helyezzük.) Hányszor akkora az egyik épület alapja, mint a másiké? Az iskolánk alapja négyszer nagyobb, mint a szomszéd házé: akkor mi is négyszer akkorára rajzoljuk. Ez meg kisebb nála, még pedig éppen félakkora, mint az iskola, tehát mi is fele akkorára rajzoljuk.

Ha a község valamennyi utcáját irányuknak megfelelően rajzoljuk le, minek a rajzát, képét kapjuk meg? (A községét.) Felmutatok egy már közismert községtérképet. Hogy tudnátok ezt a képet — egy kisebb papírt mutatok — erre a lapra lerajzolni? (Kicsinyítve.) Hogyan férne el akkor a sok épület? De nem is fontos valamennyi épületet megrajzolni, ha a község rajzát akarjuk elkészíteni. Hogyan tudnák hát községünket egyszerűbben lerajzolni? (Csak az uccákat tüntetjük fel.) És ha egy egész vidék összes községeit akarnánk ilyen kicsi helyen lerajzolni, mit tenénk akkor? (Csak a községek határszéleit rajzolnók meg.) Hogyan rajzolnánk meg községünket? Rajzoljuk meg mi is! Hogyan tüntetjük fel azt, hogy a mi községünk nagyobb a szomszéd községnél? És ha kisebb? Ha nagyobb területet rajzolnak meg kisebb nagyságban, leggyakrabban egy kis karikával jelölik a községeket, a városokat pedig egy nagyobb karikával, amelyben pont van. (Térképszemléltetés.) Keressetek ezen a térképen községeket! Mi láttok mellette? (A község nevét.) Keressetek városokat is! Vajjon mi ez a rajz? (A vidék rajza.)

b) Beszéljünk ma arról, hogyan lehet a vidéket lerajzolni?

II. Tárgyalás. A gyakran előforduló helységjelzések ismertetése.

Vegyétek elő a füzetet, én a táblára, ti a füzetbe rajzoltok! Mivel jelöljük a helységet? (Kis karikával.) Rajzoljunk mi is egy községet! Ki járt közületek itt, a szomszéd községben? Miért van nyáron olyan sok vendég ott? Miről híres tehát ez a község? (Fürdőjéről stb.) Ki fürdött már fürdőkádban? Itt van ez a rajz (szemléltetés), a vármegyénk térképe, olvasd le, mi ennek a községnek a neve? Mit látsz a kis karika mellett? (Fürdőkád van mellé rajzolva.) Mit jelent ez? (Fürdőjéről nevezetes.) Ha valamelyik község fürdőjéről nevezetes, mit rajzolunk melléje? Rajzoljunk mi is az előbbi község mellé egy kádat s írjuk utána: fürdő.

Én jártam N. községben. Láttam a templom mellett egy régi várat. Nézzük meg a térképen, hogyan van ez jelölve? Mi van a karika mellett? Mit jelent ez a rajz? (A várromot.) Rajzoljunk

fel egy olyan községet, amelyben vár, várrom van! Így haladunk végig a szokottabb térképjelzések ismertetésével; a sorrendet a vármegye, illetve a járási viszonyok szabják meg. Ahol a községben pl. bánya van, ott ez lesz a kiindulási pont.

A vidék ábrázolása, a térkép színeinek értelmezése. Kirándulásunk alkalmával, midőn a dombtetőről akartuk megismerni a vidéket, mi volt az első dolgunk? (Az égtájakat határoztuk meg.) Ha a vidéket le akarjuk rajzolni, mit kell először csinálnunk itt is? Jelöljük meg hát! (Felül észak, alul dél stb.) Sorold el, mit láttál a dombtetőn? (Községeket, dombokat, síkságot, tavat stb.) A községek megjelölésénél mire vigyáztunk? (Az égtájaknak megfelelően legyenek, megfelelő távolságban egymástól.) Fölmutatom az iskolánkban levő dombormű-térképet és mellette a róla készített alaprajzot. Mi ez? (A vidéknek olyan képe, melyet mi plasztilinból készítettünk.) Hol vannak a legmagasabb helyek? Hol van síkság? Mi ez a kék itt, a síkság szélén? (Tó, nagy víz, esetleg tengernek is mondják.) Látjátok ezt a vidéket is le lehet rajzolni. Ki tudná lerajzolni ezt a képet? Hozzákezdünk a rajzoláshoz. Miért rajzolunk némely község mellé két kalapácsot? (Bánya.) Miről tudjuk meg, hogy a vidék melyik része sík, melyik dombos, vagy hegyes? (A színezés megmutatja: a síkvidék zöld, a dombos sárga, a hegyvidék barna.) A térképnek melyik részén látjuk a legmagasabb helyet? Jöjj ki a táblához s mutasd meg, hová kell rajzolnunk azt a magaslatot?

Jelöljük meg a hegység (domb) helyét s rajzoljunk hegyet (dombot) oda. A dombot, vagy hegyet így rajzoljuk! (Szemléltetem a táblán.) A folyó melyik partján van a dombos vidék? A hegyeket melyik részükön rajzolom nagyon sűrű vonalakkal? (A csucsnál.) Melyik része jelenti az alacsonyabb dombokat? (A ritkább vonalozású rész.) Nézzétek meg, mit láttok még a térképen? (Vizet, folyamot, folyót, patakot; síkságot, dombokat, dombláncot stb.) Hol látsz a domboru térképen tavat? Mutasd meg, hova rajzoljuk? Merre van a folyam torkolatától? Melyik irányban a legszelesebb? Megjelöljük a községeket is, csak még azt nem tudjuk, melyik községbe melyik ut vezet. Ki járt közületek a szomszéd községben? Gyalogosan mentetek? Vonattal hamarabb elmehetnének egyik helyről a másikra, autón még hamarabb. Miért? Mit kell hát fölrajzolnunk? (Országutat, vasutakat.) Ki látta a vasuti sineket? Hány vonalkával rajzoljuk őket? Még a talpfákat is lerajzolhatjuk. Mit jelentenek az ilyen egymás mellett futó vonalak? Hogy az országutat megkülönböztessük a vasutól, mit kell tennünk? (A vonalkák közé rajzoljunk talpfákat.) Néha azonban csak egy vonallal jelöljük az országutat. Ha ezt vékonyra húzzuk, mit jelenthet? (Dűlőutat.) Keressetek a térképen dűlőutat. Most már lerajzoltuk ezt a szép vidéket, igaz, nem olyan szép, mint valóságban, de azért mi mégis mindent el tudunk mondani róla.

A vármegye térképét szemléltetem s erről olvastatom le a tanulókka a látottakat.

Befejezés. a) Begyakorlás. Mi ez? Röviden térképnek nevez-
zük. Mutass községet rajta! Vasutat! Mi a különbség az országut
és a vasut jelzése között? Mutass folyót, patakot! Melyik a jobb-
partja? Milyen szinnel rajzolják a folyót, patakot? Szép, tiszta idő-
ben milyen színü a patak, folyó vize? Hol látsz tavakat a térké-
pen? Milyen színü tavasszal a mező, a rét? Milyen vidéken van
rét legtöbbször? (Sik.) Milyen színüre festik a sikságot? (Zöldre.)
Mutass sik vidékeket. Figyeljétek meg, mit jelentenek azok a barna
foltok? Hol legsűrűbb a vonalkázás? Mit jelent ez? (Csucs.) Az
ilyen sűrű vonalkázás egészen sötétbarnának látszik. (Ott vannak
a legmagasabb hegységek.) Ahol világosabb színü a vonalkázás?
(Alacsonyabb hegyek, dombok vannak ott.) Az ilyen egészen
világos színü táj mit jelent?

b) Elmélyítés. Kenjétek el a plasztilint vékonyan egy desz-
kára s csináljátok meg a mi vidékünk domborművü térképét! Aki
elkészült, rajzolja le, amit csinált.

M E S E D É L U T Á N

Akik életüket adták a hazáért

(Az önfeláldozó hazaszeretetről.)

Kedves Gyermekeim!

Kit szerettek a világon a legjobban? Ezt vártam tőletek. Va-
lóban, lehetne-e valakit jobban szeretni az édesanyánál, szüleink-
nél! Van azonban mindnyájunknak egy közös édesanyánk is, ki
az? Ugy van, a *haza, magyar hazánk!* Ezt is csakugy szeretnünk
kell, mint édesanyánkat, hiszen mindnyájan édes gyermekei va-
gyunk! Vagy talán szép volna, ha most, amikor a mi édes hazánk
olyan szegény, árva, megcsönkített, most hagynánk cserbe, most
fordulnánk el tőle? Ugy-e nem lehet olyan köszívü magyar a vi-
lágon, aki ezt meg tudná tenni! Sőt, én azt hiszem, hogy édes-
anyánkat is akkor szeretjük jobban, igazabban, amikor busulni,
szenvadni látjuk. A hazát is így kell szeretnünk. Akkor szeres-
sük jobban, teljes szívünkkel, egész szeretetünkkel, amikor a ha-
za, mindnyájunk édesanyja olyan elhagyatott, olyan nagybeteg,
mint ma.

Édes gyermekeim, mai mesedélutánunkon megismertettek
benneteket néhány olyan nagy magyarral, akik szinte példát
adón szerették a mi drága magyar hazánkat. Mivel adtak példát?
Azzal, hogy legdrágább kincsüket, az életüket is feláldozták

érte! De hiszen azt már ti is tudjátok, azt hiszem, hogy ezeréves történelmünkben szinte alig volt esztendő, hogy a magyarnak ne kellett volna kardot ragadnia szép hazánk védelmére. Ezekben a harcokban pedig rengeteg jó és derék magyar hullott el becsülettel a magyar zászló alatt, a magyar haza védelmében. Ki tudná őket itt mind felsorolni. Vagy ki tudná elmondani, mit tett a világháború sokszázezer hősi halottja, rengeteg vitéze azokban a harcokban, amelyekről ti is hallottatok már bizonyosan. Nem, gyermekeim, én itt most csak néhányat említek a sok közül, a legszebb példákat állítom elétek, hogy okuljatok belőle.

Kivel is kezdjem csak? Talán az önfeláldozó Széchi Dezsővel.

Széchi Dezső

Károly Róbert idejében történt, hogy az ország határán lévő oláh vajda fellázadt népével a király uralma ellen s nem akarta elismerni urául. Károly király nagy sereget gyűjtött s úgy indult az oláh vajda megfenyítésére. Amint azonban a gonosz vajda hírül vette a magyar király közeledését, színelég meghódolt neki s nagy ünnepséggel fogadta Károly Róbertet és vitézeit. Amint azonban a király hazaindult, a ravasz vajda olyan kíséretet adott urának és seregének, aki uttalan utakon át vezette a sereget s mikor az elfáradva és elcsigázva egy völgy szorosban haladt, előre elbujtatott embereivel rájuk támadt. Nagy volt az elkeseredés a magyar seregben, hiszen ha szembe találkoznak, könnyű szerrel elbántak volna az oláhokkal. Így azonban, élelem és ital fogytán, meg a kegyetlen téli hideg miatt is sokat szenvedtek és nélkülöztek, ami legyengítette a harcosokat. A gonosz vajda meghagyta embereinek, hogy aki a magyar király fejét átadja neki, nagy jutalomban részesül. A legnagyobb bajt azonban az okozta, hogy a királyt diszes ruházatáról és csillogó arannyal kivert fegyvereiről igen könnyen fel lehetett ismerni. Már úgy látszott, hogy csakugyan életébe kerül ez a hadjárat, amikor előállott egy vitéz a magyarok közül s így szólott:

— Uram, királyom, könnyen tud járhatunk a ravasz vajda eszén, ha reám hallgatsz. Az ő emberei Téged a ruhádról és fegyvereidről ismernek, így hát cseréljünk, öltsd magadra az enyémet, s engedd meg, hogy én vegyem fel a te diszes ruhádat, s viseljem drága fegyvereidet.

Károly király nagyon szerette mindegyik vitézét, ezt a lelkes és önfeláldozó vitézt, a hős Széchi Dezsőt azonban talán valamennyi közül is legjobban kedvelte. Már gyermekkorától ott szolgált udvarában, mint legkedvesebb apródja, aki minden útjára elkísérte. Így szólott hát hozzá:

— Köszönöm, fiam, jószívűséged, de el nem fogadhatom. Ki lesz akkor az én legkedvesebb szolgám, vitéзем?

Széchi Dezső azonban addig kérte urát, amig az végre is hallgatva környezetének rábeszélésére, ráállott a cserére.

Igy történt aztán, hogy amikor a sereg tovább folytatta útját, a lesből támadó oláhok mindig csak azt nézték, hogyan ejtethetnék el a királyt! A vége azután valóban az lett, hogy a király ruhájában lévő Széchi Dezsőt addig lövöldözték nyilaikkal az oláhok, míg életét veszítve hullott le lováról...

Károly király ezalatt hűséges kísérelével elmenekülhetett a biztos halálból.

Derék hazafi volt ez a Széchi Dezső, mit gondoltok? Miért áldozta fel magát? Nagy baj lett volna az, ha a király meghal? Kiért áldozta fel magát Széchi Dezső? Megérdemli hálánkat?

Jójj, mondd el *Gyökössy Endre* bácsi költeményét.

Dal az őszirózsáról

*A sok nyári virág
Egyre hal, sorra hal.
Az erdő, a mező
Mindenütt ravatal.
S a holt virágok
Bus szemfödele:
Sápadó fák
Hulló levele!*

*O, de a föld szíve
Még egyszer földobog:
S holt virágok sirján
Új virág mosolyog.
Csendes örömtől
Arcunk kipirul...
Az őszirózsza
Arván kivirul!*

Nagy Lajos és Szereday

Most pedig folytassuk tovább a sort, s elmondom nektek Nagy Lajos királyunk és hős vitézének, Szeredaynak történetét. Hallgassátok.

Lajos király többször adta tanubizonyságát annak, hogy nemcsak a korona fénye tünteti őt ki a többiek közül. Karjának ereje és lelkének nagysága is megnyilatkozott gyakran. Följegyezték róla, hogy egyszer, amikor Lajos király Olaszország ellen hadat viselt, Serra felé menet a megáradt Negro patakon kellett seregét átvezetnie. A hegyipatak zuhogva rohant tova, medrén tölcsapott sárgás hullámai sebesen hömpölyögtek.

A sereg megállott s várta a király parancsát.

Lajos a patakhoz érve, így szólott kedvelt közvitézének, Szeredaynak:

- Fiam, nem ugranál a patakba, hadd lássuk, milyen mély?
- Félek, uram, királyom, hogy lesodor a lovamról.
- Ne félj, fiam, hiszen magyar katona vagy!

Az ifju, a király biztató szavait hallván, vakon nekiugratott a pataknak. Egy ideig még csak lált a ló, az ifju pedig erősen

ült a nyergében s előre haladott, de a közepe táján a ló is elvesztette lábai alól a talajt. A patak árja lesodorta hátáról az ifjút s a következő pillanatban lovas és ló eltűntek a hullámokban.

A király nem sokáig tanakodott, hanem beleugrott a patakba, a vizből felbukkanó ifjút megragadta s a partra uszott vele.

Ez a szép és dicső cselekedet századokon át megmaradt a magyar nép emlékezetében s méltán nagyobbnak tünteti fel Lajost az utókor szemében, mint fényes győzelmei, melyeket ő vagy hadvezérei vívtak ki negyvenéves uralkodása alatt.

Látjátok, gyermekeim, még a nagy király is, aki pedig seregeket vezetett, — azonnal segítségére sietett bajbajutott vitéznek. Ez a szép cselekedet is azt mutatja, mennyire segítségére kell sietnünk hazánknak, ha az veszedelemben van.

Láttatok a sarkon koldust? Azok között is sok hős van, aki — ha nem is életét, de testének egy részét, karját, lábát, szemét áldozta fel édes hazánkért. Hallgassátok csak *Baja Mihály* bácsi szép kőiteményét:

A koldus honvéd

*Város végén áll a vásár,
Nagy a hajrá, nagy a láрма,
Az utszélen öreg koldus,
Se félkeze, se féllába.*

*Régi mente, huszár mente
Nyütt testének takarója,
A lovát még Gorlicénél
Golyó vitte ki alóla.*

*Rozzant verkli a nyakában,
Jobbkézzel azt hajtogatja,
Csonka-bonka balkezeben
A garasnak honvédsapka.*

*Honvéd volt az istenadta,
A háboru katonája,
S koldussá lett a hazáért,
Azt siratja a nótája.*

*Csak egy nóta, fájó nóta,
Benne sir a szíve, lelke,
Ott zokog a sipládában:
„Kossuth Lajos azt üzenete...”*

*Ez a dal, amely a lelkét
Valamikor átaljárta,
S zugta félrevert harangként,
Hogy veszélyben szép hazája!*

*S az a nóta, melyért egykor
Ő mindenét odahagyta:
Megkeresi a koldusnak
A kenyerét mindennapra.*

*Ráborul a hü szerszámra,
— Nincs már neki más barátja,
Csak ő s csak a nóta benne!
Meg az Isten, aki látja.*

*Egyszerre csak, mintha újra
Az a régi ifju lenne,
Aki most is a hazáért
A csatába, tűzbe menne.*

*Öszbehajló messzi róna
A nótáját visszazengi
S visszazengi a magyar sziv:
„Ha még egyszer azt üzeni...”*

Aki a zászlóért halt meg

A török mindenáron Magyarországig akarta kitolni birodalmának határait. Ennek elérésére azonban nagy szüksége lett volna a Duna mellett levő erősségre: Nándorfehérvárra. Mert ez a vár volt ura a Dunának. Akié Nándorfehérvár, azé volt a Duna is!

Jól tudta azonban Hunyadi János is, hogy a török Nándorfehérvár elfoglalására készül. Mivel a saját seregén kívül más magyar hadakra nem számíthatott, a külföldi országoktól kért segítséget, akik meg is ígérték mindent. Mikor azonban cselekedni kellett, két férfiúra maradt a vár megvédelmezése. Az egyik Hunyadi János, a rettenthetetlen törökverő vezér, a másik pedig egy egyszerű szerzetes, Capistrán János volt, kinek keresztje alá seregestül sietett a magyar köznép.

A várban Hunyadi embere, Szilágyi Mihály volt kevésszámú vitézeivel. A török legalább tízszer annyi seregével körülzárta a várat és megkezdte annak ostromlását. Hunyadi át akarta törni a török ostrom-gyűrűjét, hogy megsegitse a várban lévőket. Először a Dunán vívott meg a törökkel s ebben az ütközetben olyan nagy győzelmet aratott, hogy csapatait mindjárt átszállíthatta Nándorfehérvár megerősítésére.

Mikor a török szultán értesült a magyarok átkeléséről, általános ostromot rendelt a vár ellen. Az irtózatos török sereg egyre ontotta a maga friss és pihent csapatait a vár ellen s habár kétszer sikerült is a falakhoz jutniok, mégis mindannyiszor visszaverték őket Hunyadi vitézei. Az egyre szaporodó ellenség azonban végre is visszanyomta egy helyen a magyarokat. Különösen a várba vezető hídert folyt elkeseredett küzdelem, melyen néhány török már át is jutott. Ezek egyike a vár falára kapaszkodva elérte a várbástya legmagasabb fokát s már éppen a félholdas török zászlót akarta kitűzni.

Észrevette azonban szándékát egy hőselkü magyar, Dugovics Titusz, s elhatározta, hogy minden áron megakadályozza a török lobogó kitűzését. Ennek azonban csak egy módja volt. Ha feláldozza a saját életét és a bástya fokáról magával rántja a mélybe a törököt is, hogy a rettenetes mélységben együtt pusztuljanak el mindketten. Egy pillanat alatt ott termett a török mellett s azt derékon ragadva, éppen mikor az a zászlót kitűzni akarta, — magával a mélységbe rántotta. Mindketten szörnyet haltak, de Dugovics Titusz hősie viselkedése annyira feltűzelte a vár védőit, hogy utolsó erejüket is összeszedve, egy utolsó véres rohammal kivették a törököket a várból. Az életüket mentő ostromlók futásnak eredtek, mire Hunyadi seregével utánuk iramodott és teljesen szétverte őket.

Az egész világ fellélegzett a nagy diadal hallatára, amelyet Hunyadi János és Capistrán János mellett az életét áldozó hős Dugovics Titusz szerzett meg a magyaroknak... s egy fél évszá-

zadra elvette a kedvét a töröknek, hogy hazánkra támadjon.

Nemrégén hallottatok az aradi vértanukról. Mondd el, azt a költeményt, amit Aradról tanultál!

Arad

*Mikor így ősszel földre száll a dér,
A sok magyar seb mind panaszra kél...*

*Amerre nézünk, mindenütt sebek...
És vérző szívű, fáradt emberek.*

*Emitt kereszték roppant erdeje,
Amottan rablánc s könnyek tengere...*

*Mikor így ősszel száz seb fölszakad:
Ugy sir az egyik: „En vagyok Arad!
Mártirok hamvát én őrizgetem
E meglopott, elárvult szigeten.
A lelküket is én vigasztalom,
Deret terítő őszi hajnalon,
S ígérem nekik, hogy még megvirrad,
Mert van még hű szív, aki nem riad.
Ígérem nekik az új harcok zaját,
Trianont döntő győztes nagy csatát.
S ígérem nekik, én, a rab Arad,
Hogy ez a szent hely mindig szent marad!”*

*... Mikor így ősszel a seb felzokog
S örökmécsünknek lángja föllobog:
Ígérjük mi is, úgy, mint rab Arad,
Hogy ez a szent seb mindig szent marad!*

Utolsónak a világháború sok eseményéből mondok el nektek egy történetet, ha szépen idefigyelték.

A hős trombitás

A magyar katona olyan hősiiesen harcolt a nagy háborúban, hogy még az ellenség is megtanulta tisztelni a magyar vitézséget, hősiességet. Ez a kis történet a magyar vitézségről szól.

Lengyelországban történt, ahol oroszokkal kerültek szembe a magyar katonák. Ott feküdt a század beásva nyakig a domb oldalában, s onnan lötték egymást a magyarok és a muszkák, ahogy az oroszokat nevezték katonáink. Sebesültek itt is, ott is, halot-

tak mindkét részről. Megunja azonban ezt a bujkálást a magyar század vitéz trombitása, Gál István. Ha szemtől-szembe kell menni a muszkával, hát tudja, hogy hová kell ütni, hová kell vágni, hogy kell apritani az ellenséget, mint a répát. De árokban ázni-fázni, bujkálni, mint az ürge, ez sehogy sem tetszett a vitéz trombitásnak.

Nem is gondolkozott hát sokat, hanem amint egy jókora ágyulövedék lecsapott melléje, olyan haragra gyulladt, hogy kiugrott az árok partjára és hajrá! hajrá! megfujta a trombitát! A felharsanó trombitaszó csodálatos lángot gyújtott az egész magyar csapat szívében. Megszólaltak erre a többi trombiták is, egyik felriadt, a másik kúrtszó biztat az egész vonalon s rohamra ösztökéli a magyarokat. Hiába jött most már a tiltó parancs, hogy nem szabad rohamra menni, mert nem lehet megkísérelni a lehetetlent, hiszen annyi az orosz, mint réten a fü! Hiába volt most már minden, hogy „Vissza az árokba!” — nem hederített rá már a magyar katona, hiszen hallotta a trombita hangját, ő hát bizony marokra kapta puskáját és úgy rohant előre az ellenséges állások felé, lelkének egész dühével. Gál István pedig ott fujta tele tüdővel, nagy haraggal a trombitáját s a magyar csapat utána zudult előre szegzett szuronnal, amelyen halál leselkedett... Bizony, az oroszok sem voltak éppen nyulszívűek, erre a váratlan rohamra mégis annyira megijedtek, hogy se szó, se beszéd, kiugráltak árkaikból, s mint a nyul, rohantak vissza a biztos halál elől. Ki mert mert volna szembeszállni a halál kaszásainak, a magyar fiuknak, ha azok rohamra mentek? Bizony, hült helyük sem maradt az árokban, ami így a magyarok kezébe került.

Igy jutott az ellenséges állás a magyarok kezébe, ami eddig rendben is történt. A baj azonban csak most kezdődött igazán! Mikor ugyanis pihenőre szólt a parancs s a futó muszkákat magukra hagyták egy kicsit, megállt a kemény tekintetű, zordon parancsnok a század előtt és így kiáltott:

— Ki volt az a trombitás, aki ezt meg merte cselekedni? Álljon elő!

A katonákban megállt a szivverés, mi lesz most?

Gál István azonban derék trombitás volt, nyomban kiállt a sorból és katonásan jelentette, hogy bizony ő fujta meg a rohamot...

— Verjétek vasra azonnal! — kiáltott a parancsnok. — Börtönbe rögtön a parancsszegőt! Aki megszegi háboruban a parancsot, az halált érdemel!

A vitéz trombitás csak áll, néz... aztán egyszerre haza gondol a szőke Tisza partjára... a parton álló kis fehér házikóra... a feleségére... árván maradó két szép gyermekére... a 7 esztendőös Marikára, meg az 5 éves Pistára, akinek azt ígérte, hogy ha legközelebb hazamegy szabadságra, hát egy eleven muszkát visz neki játszani... s most mindezeket itt kell hagynia, azért, mert...

Tovább nem gondolkozhatott a trombitás, mert már is ott állott a parancsnoka előtte, akinek bármilyen szigorú is volt a szava... a két szemén egyszerre megcsillant valami fényes kis gyöngy... azután rátüzött egy csillogó érmet a vitéz trombitás mellére, magához ölelte és csak ennyit tudott neki mondani a meg-hatottságtól:

— Köszönöm... köszönöm... fiam...

Mondd el *Kosáryné Réz Lola* néni költeményét:

A kis hős Ilonka

*Vasárnap van és süt a nap,
A harangok vidámak.
„A templomba ma fölveszem
Tavalyi szép ruhámat.”*

*Tavalyi álmok illata
S tavalyi dísz van rajta;
Gondtalan régi ünnepek
Háromszinű szalagja.*

*Magyar fiuk azóta már
Vág tulsó partját járják...
Mosolyg, sóhajt és fölveszi
Tavalyi szép ruháját.*

*Egész város a nagymisén...
Kinek mi az imája,
Idegen zsoldos lesheti.
— De csak a jó Isten látja..*

*Vasárnap van és süt a nap,
A harangok vidámak.
„Mért nézi úgy mindenki ma
Tavalyi szép ruhámat?”*

*Nézik mogorva katonák,
Elhúzódnak a népek.
— „A háromszinű szalagot
A ruhádról tépd le!”*

*Ilonka áll, reátekint
És kipirul az arca...
Védőn odateszi kezét
A kis selyemszalagra.*

*Jön másik is. Ordít reá:
„Le a szalaggal! Érti!”
Emelt fővel felel a leányka:
„Nem! Nem engedem letépni!”*

*„Fegyvert kézbe!” S a
katonák
Vad, részeg szemmel állnak.
— „Cél, tűz,” — a leányka nem
mozdul,*

*Makacs. Mosolygó... Sápadt...
Szegény keze még holtan is
A szalag fölé hajlott...
Vasárnap volt, sütött a nap...
Ijedten kongtak a harangok...*

Kiről szólt ez a szép költemény? Mit csinált ez a kis leányka? Hogy hívták? Mi volt a bűne? Hát olyan nagy bűn az, ha valaki a háromszinű magyar szalagot a keblére tüzi? Hol nem szabad most a magyar színeket viselni? Kik tiltották meg nekik? Sajnáljuk ezt a derék kis magyar leánykát? Hogyan nevezhetjük őt is? Miért volt hős? Mit védelmezett? Életet adta hazájáért... Magyarságért... Megérdemli, hogy megemlékezzünk róla? Holnap felvirágozzuk a térképet a kis hős Ilonka emlékezetére! Jó lesz, gyermekek?

ISMERETTERJESZTŐ ELŐADÁS

— Közgazdasági ismeretek. —

2. A termelés

A föld belsejében a természet erői ásványokat alkotnak, a növény- és állatvilágot pedig a föld, a levegő és a napfény táplálja és tartja fenn. Az ember mindenkor ezekből állította elő a megélhetéshez szükséges javakat. Arról tehát, hogy az ember mindazokat az anyagokat megtalálja, amelyekre élete fenntartásához szüksége van, a természet gondoskodik. Azok az anyagok azonban, amelyek a természetben találhatók, csak a legritkább esetben használhatók fel nyers állapotban az emberi szükségletek kielégítésére. Az ilyen javakat maga a természet állítja elő, az ember csupán összegyűjti. Ilyenek a bányászat, halászat, vadászat és bizonyos fokig az erdészet. A legtöbb nyersanyagot azonban fel kell előbb dolgozni, használhatóvá kell tenni, hogy az ember szükségleteit kielégíthesse általuk. Azt mondhatjuk tehát, hogy a természet által adott nyersanyagoknak és természeti erőeknek javakká való feldolgozása vagy alkalmazása a termelés. Röviden: a termelés új javaknak és értékeknek az előállítása.

A történelemből ismerjük, hogy az ember a javak előállításában és feldolgozásában milyen fokozatokon haladt. Kezdetben a halászat és vadászat által szerezte meg táplálékát és ruházatát. Lakását a föld barlangjai adták. Később letelepedett, állandó lakást készített és megtanulta a földművelést és a kéziipart. A természet nyújtotta neki a nyersanyagokat. Ezeket azután javakká dolgozta fel. A jelenkorban is vagy a föld javait állítjuk elő, ez az őstermelés, vagy az élettelen nyersanyagokat dolgozzuk fel, ezt az ipar végzi. Az őstermelő tehát a természet által nyújtott javakat aknázza ki. Őstermelést végeznek a bányászat, halászat, vadászat és a földművelés. A földműves műveli a földet, elveti a magvakat, gondozza és míveli a növényeket, háziállatait tenyészti földjén. Az iparos az őstermelés által kiaknázott vagy előállított nyersanyagokat dolgozza fel. Így a földműves által termelt búzából a molnár lisztet készít, a földművelő által tenyészett ökör bőrét a timár cserzi ki, a cipész dolgozza fel cipővé, míg annak husát a mészáros, szarvát a fésűs használja fel. A földműves és iparos által termelt javakat a kereskedelem juttatja el a fogyasztóhoz.

A termelés tényezői. Az őstermelésben, az iparban és minden foglalkozásban (szellemi foglalkozások) a termeléshez a természet adja a földet, a természeti erőket és a nyersanyagokat. Az emberi munka felhasználja a földterületet, feldolgozza és átalakítja a nyersanyagokat és szolgáltatja a szellemi foglalkozások eredményeit. Minden termeléshez anyagok, eszközök és tudás kell: ezeknek készlete adja a termelés harmadik tényező-

jét a tőkét. A termelésnek tehát három tényezője van: a természet, a munka és a tőke.

Természetnek hívjuk a világon létező anyagokat, erőket és élő lényeket az ember kivételével. Ide tartozik tehát a víz, a föld, a levegő, az ásványok, állatok, az időjárás, a növényzet, a közlekedési utak, hegyek, síkságok, sőt az emberi tehetség is.

A természet adja nekünk a levegőt, a vizet, a napsugarat, a villamosságot stb. Mivel ezeket mindenki szabadon használhatja, szabad javaknak nevezzük. A szél a tengeren számtalan vitorlášhajót vontat; a Tisza vize sok malmot és erőművet hajt; a nap fényét a kertész és a fényképész, a villamosságot a szikratáviró, rádióállomások, telefon szabadon használhatják, tehát ezek is szabad javak.

Mivel a természet adja nekünk a termőföldet és a föld állat, növény- és ásványvilágát is, az a szerencsés ember, akinek földterületén kitünő talaj, vagy olyan hegy van, amelyből követ, szenet, vasat stb. ércet bányásznak, vagy amelyből petróleum, nyersolaj-forrás, esetleg földgáz tör elő. A vizek közelében élénk a közlekedés, virulóbb a növényzet, több alkalom nyílik a halászatra és vadászatra. Szerencsés tehát az az ország, amelynek jó talaja és ércében, nyersolajban gazdag hegyvidéke van, mindez döntő befolyással van egy ország gazdasági életére. De nagy jelentőségű az is, hogy közel esik-e az ország a világkereskedelmi utakhoz? Így tudjuk, hogy a középkorban a felső-itáliai városállamok (Genua, Milano, Velence stb.) a Földközi-tengeren folytatott kereskedelemnek köszönhatték gazdagságukat és világtörténelmi jelentőségüket. Amerika felfedezésével azonban egyszerre megszűnt jelentőségük, mivel a Földközi-tenger beltenger lett s a világkereskedelem utjai az óceánokra, az azok közelében levő országokba terelődött át. A trianoni békeparancs Nagy-Magyarországnak területét megcsonkította, erdőinket, érc- és sóbányáinkat elvette, elzárt a világkereskedelem országutjától, a tengertől, így a világkereskedelemmel csak a költséges vasuti hálózat által vagy a nemzetközivé tett Dunán léphetünk érintkezésbe.

A természet látja el végül úgy a testi, mint a szellemi munkával foglalkozó embereket a különféle tehetséggel, képességgel, testi és lelki erővel is. Mivel a természet adományaiban sem a föld egyes területei, sem a társadalom egyénei nem részesülhetnek egyenlően, ezért nem tehetők egyenlőkké sem az emberek, sem azok javai.

Azokban a társadalmakban, amelyekben nincsen magántulajdon, a tulajdonjog tisztelete és a dolgozó emberek szabadsága (a kommunista társadalmakban, továbbá a rabszolgákkal és jobbágyokkal való gazdálkodásokban), a termelés sohasem volt kielégítő. Az eredményes termelésnek két alapfeltétele a magántulajdon és az egyéni szabadság.

Az ember céljai eléréséért dolgozik, munkálkodik. A természet nyers erőit és anyagait nem hevertetjük kiaknázatlanul, hanem

az emberi erő és munka felhasználja, átalakítja, javakká dolgozza fel. A tudós, a költő és író szellemi munkáját helyezi el könyvében, hogy az olvasó tanuljon abból vagy abban gyönyörűséget, lélekneemesítő szórakozást találjon. Ha a munka elvégzéséhez testi erő kifejtése szükséges, akkor azt testi munkának nevezzük, ha pedig a munka szellemi képességeinket foglalkoztatja, szellemi munka a neve. A termelés minden terén feltétlenül szükség van mindkétféle emberi munkára, ennél fogva a munka a termelés második tényezője.

A munkás csak akkor állja meg helyét, ha kellő munkaereje, munkaképessége és munkakedve van. A munkaerő egyénenként, nemenként és koronként változik. Minden embernek saját érdeke, hogy munkaerejét, vagyis egészségét fenntartsa és gondozza. A munka mindig erőt fogyaszt, azért mondjuk, hogy a munka áldozattal jár, amelyre naponként készülnünk kell, mégpedig jó táplálkozással, tisztasággal, mértékletes életmóddal és kellő pihenéssel. De a munkaképesség sem egyenlő az emberekben. Egyesek csak a legegyszerűbb munkára, mások — a tanult és gyakorlottak — magasabbrendű, ugynevezett szakmunkára is alkalmasak, ami természetesen munkadíjukon is észrevehető. A munkakedv gyönyörűséget és örömet okoz a munkásnak, az ilyen munkás élethivatásnak érzi munkáját. Nagyon fontos tehát, hogy szabad elhatározásból, hivatásérzettel és munkaszeretettel válasszuk meg életpályánkat. Ezért minden becsületes munkát és munkás embertársunkat egyaránt kell tisztelnünk és megbecsülnünk.

Ahhoz, hogy az emberi munka a természet által adott nyersanyagokat feldolgozza, berendezésre, eszközökre, irányításra is szüksége van. A javaknak azon összességét, amelyek a termelésben résztvesznek, tőkének nevezzük. A tőke a harmadik termelési tényező. Többféle tőkét ismerünk: álló- és forgó tőkét. Ha a tőke a termelésben hosszabb ideig részt vesz és nem használódik el, alakját sem változtatja, álló tőkének nevezzük. Ilyenek az épületek, szerszámok, gépek. Forgó tőke az, amely csak egyszer vesz részt a termelésben s alakját is megváltoztatja. Forgó tőke pl. a cipőgyárban a bőr, amelyből csak egyszer lehet cipőt készíteni, a mezőgazdaságban a vetőmag stb. A pénz csak akkor lesz tőke, ha részt vesz a termelésben, s nem hever otthon a fiókban. Azt a személyt, aki tőkéjével vesz részt a termelésben, tőkésnek nevezzük. A mai termelésben — mivel a tőkének van a legnagyobb szerepe a három termelési tényező közül — a kapitalisztikus termelési elv uralkodik. Ahol a munka kerül tulsúlyba a többi rovására, kommunisztikus termelésről beszélünk.

(Folytatjuk.)

2. A gázlövészet

g) Katonai szempontból bírálva a gázfuvási eljárás, azt találjuk, hogy: voltak elvitázhatatlan előnyei, de ezzel szemben rendkívül sok hátránya is.

Előnyei:

nagy gázkoncentrációt lehetett elérni általa,
nagy mélységi hatása volt,
leplezte a gyalogsági támadást.

Hátrányai:

az anyag szállítása nehéz,
sok anyag szükséges,
sok szállítási eszközt vesz igénybe,
a beépítés körülményes és időt rabló,
időjárás és tereptől függ.

E súlyos műszaki követelmények pedig éles ellentétben vannak a harcászati követelményekkel. A gázszakember például sík terepet kíván, a harcos pedig azt mondja, hogy asztal-alapon nem harcolhat, ahol csöves embereit lepuskázzák, mert sehol nem találhatnak oltalmat. A két nézet ellentétessége volt főként az oka annak, hogy a gázfuvó eljárást nem alkalmazták annyiszor és oly sikerrel, mint azt méltán megérdemelte volna. Sőt a világháború vége felé már egyáltalán nem is alkalmazták. Helyét elfoglalta a gyorsabb és egyszerűbb lövő eljárás.

A gázharc általános harcértéke akkor emelkedett, mikor a tűzéség a gázlövészet problémáját megoldotta. A tulajdonképpeni gázlövészetet a franciák kezdték meg. A gázlövészet azért nagyfontosságu, mert a tűzéség távolság, időjárás és a közbeeső tereptől függetlenül juttathatja a gázt az ellenséghez.

A gázlövészet céljaira elsősorban és majdnem minden esetben csapódó lövedékeket használnak. Egyetlen alkalommal használatos időzített gázlövedék: mocsaras, vizenyős terep lövetésénél.

A gázhatás szempontjából igen fontos a lövedék szerkezete és a gázzal való töltése. Előbbi szerint megkülönböztetünk: a) gázgránátot és b) gázbrizáns lövedékeket.

A gázgránátokat az jellemzi — mint azt már előzőleg kifejtettük —, hogy robbanó töltelékük csupán annyi, mint amennyi a lövedék hüvelyének szétvetéséhez és a gáz szétszórásához szükséges. A gázbrizáns lövedékek háromnegyede robbanó, egynegyede gázhatásu.

Ezek alapján a gáz mennyisége

a) gázlövedékekben:	b) gázbrizáns lövedékekben:
8 cm ágyú lövedékben 0.4 liter	0.2 liter
10 cm táborig lövedékben 0.8 liter	0.4 liter
15 cm táborig lövedékben 4.— liter	2.— liter

Időszaki szempontból fontos az egyes gázfajok a) viselkedése, b) hatása és c) anyaga.

Az illanó gázok a lövedék-hüvely szétvetése után azonnal szétterjednek, de rövid idő múlva elpárolognak és rendszerint ingerlő hatásúak.

A tapadó gázok hatása a szabaddá válás után azonnal bekövetkezik és hosszabb ideig mérgező.

A maradó gázok kiszabadulásuk után csak bizonyos idő múlva éreztetik hatásukat, sokáig hatásosak maradnak és általában maró hatásúak.

A világháború végén tűzérsegünk lövedékeiben háromfajta gázanyag szerepelt, melyeket már előzőleg ismertettünk.

Clark (Chlor-Arsén-Kerschlbau) — (Kerschlbau a feltaláló),

Foszgén (Per-anyag),

Loos (Lommel-Steinmann) — (a két feltaláló nevének összevonása.)

A Clark azonnal hat (kb. félpercen belül.) Általában ez képezte az u. n. „kékkeresztes lövedékek” anyagát.

A Per anyag hatása a koncentrációtól függött. A „zöldkeresztes lövedékek” anyagát szolgáltatta.

A Loos hatása csak 1—2 óra múltán érvényesült. Loos-szal töltötték a „sárgakeresztes lövedékek”-eket.

Az idők folyamán, a világháború alatt, a gázharc állandó tökéletesedésével, az új gázanyagok feltalálása és alkalmazása által a gázlővedékek megtartották sárga-, zöld- és kékkeresztes elnevezésüket, dacára annak, hogy talán a zöldkeresztesben nem foszgén, hanem már valamely más, hatásában a foszgénhez hasonló gázanyag volt. A tűzérsegi lövedékek színes kereszt megjelölése tehát nem a feléjük töltött gázanyag, hanem azok lövedék-faj hatását jelentette. E szerint tehát

a kékkereszt: illanó, azonnal, de rövid ideig tartó, mérgező hatása;

a zöldkereszt: tapadó, azonnal ható és hosszabb ideig maradó, mérgező hatása;

a sárgakereszt: maradó, csak bizonyos idő múltán, de sokáig ható maró hatású lövedékeket jelentett.

Valamely gázanyag tűzérsegi lövészet által elérhető hatása függ a) a gázanyag minőségétől, ami magas elviselhetetlenségi, illetve halálozási számmal fejezhető ki ($h = c. t.$); b) a kilövedő gázanyag mennyiségétől; c) a célkiterjedéstől; d) az időtől (rövid idő alatt gyors tüzeléssel nagyobb gázkoncentráció érhető el, mint lassu, de hosszú ideig tartó lövetésnél); e) a cél körüli teréptől, melynél keressük azon helyeket, hol a gáz megülekszik (mélyedésben, erdőben, ligetekben lévő célok kiválóan alkalmasak); f) az időjárástól. A szél iránya bizonyos mértékben itt is befolyással van, de természetesen csak a közeli célok lövetésénél és a gázkoncentráció szempontjából jön számításba. Erős napsü-

tésben, mikor a párolgás nagy, erős gázkoncentráció elérése szinte lehetetlen. Egyedül a Loos képez kivételt, amely napos időben gyorsabban hat, de viszont rövidebb ideig van hatása. Esőben a gázlövészet hatástalan, bár a gyöngé, szitáló eső még alkalmas a gázlövészetre. A gázanyag hatása függ végül az ellenséges gázvédelem és gázfegyelemtől, melyek a gázharcnak a sarkpontjai. Ezek ellen eredményt csak azon esetben lehet elérni, ha az ellenség ki-merítése állandó szagtalanítással lehetséges, vagy szintelen-szagtalan — tehát lappangó — gázt alkalmazunk, esetleg új, ismeretlen gázt használunk, mely ellen az ellenség gázálarca nem védelmez.

A gázharc anyagával már bővebben foglalkoztunk, itt csak röviden ellenségeink gázlövészetére térünk ki, melyek közül a világháború végéig a következő összetételűeket sikerült megállapítani.

Hrabák István.

(Folytatjuk.)

GYAKORLATI FOGÁSOK ÉS ELJÁRÁSOK

Ne kívánjunk egész mondatban való feleletet!

A pedagógiának százszor elcsépeelt problémája a kérdés. Milyen legyen a kérdés és milyen a felelet? Szerény véleményem szerint a következőkben foglalható össze a probléma megvilágítása.

Csak a lényegét tanítsuk, csak azt kívánjuk a tanulóktól. A többit csak elmagyarázzuk, vagy közös munka árán ők maguk jönnek rá a dologra, de nem követeljük. Másodszor sohase kívánunk egész feleletet a gyermektől, illetve ne kívánjuk az egész mondattal való felelést. Az egész mondatban való feleltetés pedagógiai babona, természetellenes, lélektan-ellenes, majdnem kegyetlen eljárás. Első nyelvtanárunk: édesanyánk és az utolsó: az Élet sem kíván tőlünk soha teljes, hanem csak helyes feleletet. Az egész mondatban való feleltetés nemcsak szinte szadizmus, hanem az erőnek, az energiának rettenetes és bűnös elfecsérelése, elpazarlása. Mennyi másra lehetne azt a fölösleges energiát fordítani, melyet az egész mondatban való feleltetés követel. Pedig néha teljesen elegendő egyetlen szó, mint „igen,” vagy „nem.” Ha így, csak a lényegest és azt is csak egyszerű, természetes, rövid válaszokban követeljük, akkor a tanulók nemcsak szívesen, de nagy örömmel is tanulnak. Az egész mondatban való feleltetés mesterséges akadálygördítés a gondolatok szabad folyása és a beszéd gördülékenysége ellen. Kisérjük csak meg mi magunk, felnőttek, milyen nehezünkre esik a legegyszerűbb kérdésekre folyton és következetesen egész mondatban felelni. Az egyszerű válasz reflexszerűen magától adódik, míg az egész mondattal való felel-

tetés a reflexet fékezi, bénítja mesterséges formák elé vontat. Az egész mondatban való feleltetés parancsa sokszor meg is félemlíti a tanulót és amire különben egyszerű, természetes szóval tudna válaszolni, annak előzetes szókibővítése és fölösleges keretekbe szorítása mintegy logikai és technikai árkot von lendülete elé.

(V. L.)

Az ismételésekről. Most, hogy az év eleje ismételésekkel kezdődik, vetődik fel a kérdés, mi az ismétlés? Sokan nincsenek tudatában a *rendszeres* ismételések nagy fontosságának. Tessék csak megnézni az osztálykönyveket! Igen gyakran az óra tananyagának rovatában ez az egyetlen szó áll: „Ismétlés“. De, hogy mit ismételtek, annak nyoma sincs. Az ilyen naplóbejegyzésből nem lehet aztán megítélni a tanmenet helyes, vagy helytelen voltát, tervszerűségét, vagy rendszertelen kapkodásait.

Az ismétlésnek többféle módja van.

1. Az első az *egyszerű ismétlés*, amelyet kisebb egységek elvégzése után szoktunk és kell végzenünk, hogy több óra anyagát egy szerves egésszé tegyük. Azonban ennek az egyszerű ismétlésnek sem szabad tervszerületlenül történnie. Már a tankönyvek beosztása is jelzi azon szakaszokat, melyeknek végén ismételnünk kell. Ezek az egyszerű ismételések a több órán végzett anyagot, mint egységes egészet állítsák be s világítsák meg olyan oldalról is az anyagot, amelyről csak most, az egész anyag elvégzése után lehet valóban megvilágítani. Jók ezek az egyszerű ismételések arra is, hogy a több órán tanult anyagot, mint egységet behelyezzük az évi tanítási anyag szerves egészébe, annak megfelelő helyére.

Három-négy ilyen egyszerű ismétlés után — melyeknek tárgya egy-egy anyagegység volt — ezeket is át kell ismételnünk egy nagyobb egységbe foglalva őket. Így a tanuló mindig átfogóbb szempontokra tesz szert, mindig magasabb nézőpontról tudja áttekinteni anyagát. Fokozatosan mind több anyagot tud megélmé-
gyezni, míg aztán év végén az egész anyag urává lesz.

Az természetes, hogy minden egyes óra elején számonkérjük az elmúlt órák anyagát, hiszen igen sokszor a feldolgozandó új anyag egyenes következménye a múlt óráinak és okai a múlt órai tananyagban vannak. Ez azonban nem ismétlés, hanem kapcsolás, amit az elvégzett anyaghoz végzünk.

2. Az ismételések egy másik módja a *csoportosító ismétlés*. Ennél már nem azon sorrendben kérjük számon a tanulótól az anyagot, ahogyan az a könyvben van, vagy ahogyan azt tanulta, hanem a tanult anyagból bizonyos szempontok szerint (genetikusan) egyes részleteket kiemelünk és csoportosítjuk. Ennek az az előnye, hogy a tanulók maguk végezhetik e munkát, ami öntevékenységre, a tanult anyag fölötti uralomra készíti őket. Használni azonban csak ott lehet, ahol az ismétlés első módját alaposan elvégeztük.

3. Az ismételések koronája a szószeros értelemben vett *összefoglaló ismételés*, amely az anyag lényeges pontjainak kiemelésével és összefűzésével a tárgy gondolatmenetét adja. Azt is mondhatnók: megcsináljuk az anyag vázlatát. De nem ezt értjük. A vázlat is kitűnő eszköze az anyag megjegyzésének és végső lépés az ismételésnél, de a gondolatmenet kidomtorítása több mint vázlat és nem olyan száraz. Az igazi összefoglaló ismételés azonban nem csupán vázlatpontokat ad, hanem egyes fontos, lényeges, jellemző központi helyzetű gondolatokat a maguk teljességében megforgat, nem csupán u. n. „schlagwortba“ kivonatolva, hanem kellően kifejtve, megokolva és azután az anyag összefüggésébe visszaillesztve. A lényegtelen, az apró részleteket, diszleteket, átmeneteket, epizódokat ez ismételéssel már elhagyjuk, nem helyezünk rájuk súlyt. Azok az apró részletek már elvégezték feladatukat, ők vittek vért, érzelemkeltő erőt, tájékoztató képességet az elvontabb eszmékbe és magasabban fekvő gondolatokba. Szerepük igen fontos volt évközben, de most, az összefoglaló ismételésnél balasztot alkotnak, melyeket nem vihetünk tovább magunkkal. Különös gondot fordítunk azon pontokra, amelyek amellet, hogy fontosak, nehezek; és átsiklunk azokon, amelyeknek tudása a leggyengébb tanulóknál is feltételezhető. Ehhez azonban az szükséges, hogy a pedagógus teljesen ura legyen az anyagnak és hogy ne csak fel tudja ismerni abban a lényegest és lényegtelen, hanem érzéke is van tanítványai nehézségeinek felismerése iránt.

Ezeknél az összefoglaló — tanévvégi és tanévelejinél egyaránt! — kap reliefet a tanítási anyag. Nem lapos ismeretmenyiség lesz többé, hanem kellően határolt terület, határvégekkel jelölt szakasz, kiemelkedő pontok lesznek rajta. Betekintést nyerünk a részek alá- és mellérendeltségi viszonyaiba, ok- és okozati összefüggésébe, logikai kapcsolataiba. A történelmi ismételéseknél az események mélyekben fekvő okáig tudunk hatolni, ami a részletek tanulásánál még nem igen történhetett meg.

Mindezt azonban csak úgy érhetjük el, ha tudatosan kihasználjuk az ismételés előnyeit. Ha türelemmel és fokozatosan haladva dolgozunk. Ha a részleges ismételéseknél alapos munkát végzünk. És fontos ez különösen ma. Korunk ujszerűsége után kapkodó, szennzációt hajhászó, folyton tevékenykedő természete van bennünk is és nincs türelmünk újra és újra mondani és kérdezni azt, amit már mondtunk és kérdeztünk, csak sietünk tovább, mindig mást és mást akarunk hirdetni és tanítani, miáltal nem engedünk időt tanítványainknak az elmélyedésre és megfosztjuk őket a teljes átélés örömétől és meggyőző erejétől. Természetesen ennek sokszor nem mi vagyunk az okai, hanem az anyag bőséges sokasága és a kevés óraszám is.

(V.)

Szerkesztői üzenetek

Tisztelettel kérjük a m. t. Előfizetőinket, hogy *a lap számára küldött cikkeket, műveket stb. a szerkesztőség címére* (Vicsay Lajos Szeged, Madách-utca 17. sz.), megrendeléseket, esetleges reklamálást, könyvrendelést, szóval anyagi vonatkozású ügyeiket intéző leveleiket, pénzküldeményeiket a kiadóhivatal címére (Gyakorlati Pedagógia Kiadóhivatala, Szeged) küldeni sziveskedjenek.

Mivel *lapunk minden hó 20-án jelenik meg*, így lapzártá kéziratok számára minden hó 5-én van. Eddig kérjük beküldeni azon cikkeket, műveket, tanításokat stb., amelyeket a következő számban óhajtunk megjelentetni *A Gyakorlati Pedagógia* azonban mindig két hónappal előzi meg az egyes aktuális eseményeket — karácsony, március 15., madarak és fák napja, stb. —, éppen ezért az ilyen alkalmak számára szánt küldeményeket már két hónappal előbb kérjük a szerkesztőség címére eljuttatni.

Minden levélre és megkeresésre külön levélben válaszolunk.

Készséggel állunk rendelkezésre minden nevelési ügyben Előfizetőink számára s azokra a választ a legrövidebb időn belül megadjuk.

CSURY FERENC SZEGED

ÓRA-, ÉKSZER- ÉS RÁDIÓSZAKÜZLETE

Alapítási év 1911. **KÁRÁSZ U. 16.** Telefon 28—69.

Nagy javíróműhely.

A szegedi Fogadalmi templom motorikus felhúzású percenként kiváló toronyórájának tervező-készítője. Szállított toronyórákat 25 templom részére.

A szegedi harangjátékóra tervezője és készítője.

Országos ipari kiállításán 9 aranyéremmel kitüntetve.



Toronyórák átvilágító opálüvegszámlappal, villamos órák, önműködő jelzőórák, Westminsterésegység dallamos ütösű asztali-álló- és ingaórák Ébresztő-, kar- és zsebórák, arany, ezüst ékszerek és evőszerek nagy raktára.



Kérjen árajánlatot; toronyórát részletfizetésre is szállítunk



Csendőrség, vámőrség, közhivatalok kedvezményes szállítója.

TANITÓK

FIGYELMÉBE!

Az összes iskolákban használandó füzetek, író- és rajzszerkesztők nagyban áron nálam beszerezhetők. Kérjen ajánlatot.

Kovács Henrik,

Szeged, Kárász-u. 13.